

Czirmayné Kocsis Róza

TANYASIRATÓ

Czirmayné Kocsis Róza

TANYASIRATÓ

Forrás: internet

„Hajdúszoboszló a Hajdúk Fővárosa”

Kiadja a Szerző
Hajdúszoboszló Város Önkormányzata támogatásával

Felelős kiadó: Szerző

A kiadást segítette, a lapunk munkatársának:
Rákóczi Lap Baráti Kör KHE, Rákóczifalva
www.rakoczilap.hu

Rákóczi Baráti Kör

Terv, tipográfia: Papp Imre
www.pappimreart.hu

Borítón:
Csizmadia Zoltán
Böszörményi tanya című festménye

Tartalom:

Előszó	6	Féllábú ember a répaföldön	55
Bevezető	8	Barázdák őrzik emlékét	57
Földet a földel	11	A törvény nevében	59
Megbokrosodtak a lovak	13	Tankok az őszi éjszakában	61
Beleszerelmesedtet a csendőr puskájába	17	Beteg a gyermek	63
Vajon őrzie valaki a képet?	21	Kivirágzott a lélek	67
És Júlcsa a tanyán maradt	25	Tanyázás	69
A tavasz törvénye beteljesedett	27	Megöltek egy legényt	71
Dühös nagy tél szakadt ránk	29	Beszakadt a jég	73
Áván maradt a tanya	31	A birtokjelző kő	77
Térdig a hóban	33	A tudás temploma	81
Téli geringő	35	Gyalog a halhatatlanságba	87
A vizek csak gyűltek	37	Szekérrel a mesék kapujában	93
Távol a Tirimpótól	39	Szerepesbál a tanyasi iskolában	95
Földön futók	43	A bibliás asszony	99
Nádkúpok rejtekében	45	Erdők, mezők fia volt	103
Hívatlan vendégek	47	Géza a cigány pogácsája	109
Szemükben a jövő ragyogott	49	Jön a jó világ	113
Egy régi nyár emléke	51	Tanyasírató	115

Előszó

Rekviem a tanyákért

„Csak az tud igazán meghalni számunkra, amihez elsőrangú közünk volt.” Márai Sándor

Minek a múltat idézni, egy letűnt világ nyomába eredni? Mi mindannyian örököltünk egy kulturális kódot itt Hajdúböszörményben, a Hajdúság szívében, mely kód érthetetlenül, de működik. De mennyivel hatékonyabban működne, ha meg tudnánk fejteni a kódot, tudatosan építkeznénk arra, amelyet őseink hagytak ránk, örökítettek át. Vannak mai fiatalok, akik ismerik a böszörményi határt, mint a tenyerüket, be tudják járni térben. De hogy milyen mély időben ez a böszörményi határ, arra ez a könyv tanít bennünket.

Fotó: Papp Imre

A magyar parasztság történelmi feladatát és küldetését hangsúlyozták gondolkodóink. Azért fordult Szabó Dezső, Karácsony Sándor, Teleki Pál, Szekfű Gyula más-más aspektusból a falu világa, a parasztság felé, mert az ősi magyar kultúra értékeit látták benne és nemzetmegtartó erejére hivatkoztak, s ezért hívták fel az értelmiségi ifjúság figyelmét erre a társadalmi osztályra. Szabó István történész a parasztság újkori társadalmi szerkezetét és a tanya-rendszer vizsgálatát állította már 1929-ben a kutatás középpontjába. Ám a 20. század végére a gazdasági szerkezet és társadalmi átalakulás következtében eltűnt a gerincnek tartott társadalmi osztály munkaszeretetével, erejével,

hitével és erős hagyományával együtt. Ezek az értékek: szívósság, kitartás, istenfélő tisztesség mai magyar társadalomból nagyon hiányoznak.

Az 1960-as évek megrázó változásai óta eltelt 50 év, egy emberöltőnyi idő. Kellő idő a számvetésre, a mérleg elkészítésére. Czirmayné Kocsis Róza könyve több mint 70 év krónikáját adja a bősörményi tanyavilág történetéből 1890-től az 1960-as évekig. Szépirodalmi eszközökkel megalkotott szociográfiát és családtörténetet ír. A népmesék világából lép elénk Géza cigány és Marci vadász, megelevenednek a szerepes bálók és a tanyasi iskola. Az idők árján lépegetünk a boldog békeidőkből az 1916-os olasz frontra, átéljük a 1929-es tél fagyvilágát a tanyán, a tanyákat hátára vevő 1940-es nyári vízáradást, németországi munkára utazunk, a front velünk vonul, a beszolgáltatáskor ott vagyunk, s a tévesztés lélekromboló nagy dilemmáját bőrünkön érezzük.

E zsíros, gazdag föld szeretetét mutatja be a búzát ringató nyárban, a sárral szotyogó őszben, a hófalakat építő téli szélben, a földillatú tavaszi levegőben. Példázatos ez az idő koronként és évszakonként egyaránt. A családtörténet szereplői általános emberi léttapasztalatokat élnek át, osztanak meg velünk. Emberi életsorsok, sorpéldázatok adnak erőt az olvasónak, a befogadónak is a minden napokhoz. Magánéleti idill és tragédia együtt jelenik meg, tárgyak és motívumok kísérik végig az elbeszélte történetet: csutkaszár, gagucs, patent harisnya, szekérderek, göré tájszavai idézik meg ezt a bősörményi világot, amelynek kódját kezdjük érteni, ha ilyen vezetőre lelünk, mint e könyv alkotója.

Azt a rögöt és egykori tűzhelyet mutatja be, amelyről Szabó Dezső így szól: „a tragikus szenvedés talajából kinőtt egy fa, mely ágait védve igyekezett kiterjeszteni minden rög és tűzhely felé, ahol magyar ember dolgozik, hisz és szeret.”

Ez a könyv rekviem ezekért az emberekért, ezekért a tűzhelyekért.

Hajdúböszörmény, 2013. június 24.

Gyulai Edit

Bevezető

Szeretem a hajlott hátú öreg tanyákat. Egy hajdan volt világ utolsó hírvivőit. Szeretem, mert életem első tizennégy évét gazdálkodó paraszt család gyermekeként magam is tanyán töltöttem. És szeretem, mert a magyar tanyarendszer, míg élt és virágzott, a szó legnemesebb értelmében népi volt. Ugyan az úttalan tanyavilág messze a várostól, a társadalmi élet zajos színterétől mindig, minden korban kemény küzdelmet vívott a létezésért, mégis fontos szerepet játszott a magyar nép fennmaradásában. Ez a sajátos településforma ugyanis a hagyományokban gyökerezett, s a földekre való kirajzás éppen abban az időben zajlott, amikor népünk öntudatra ébredt. Páratlan ez Európában akkor is, ha nem idealizáljuk a tanyarendszert.

Sajnos a magyarországi tanyákat, vagy azoknak nagy többségét mára már legázolta a történelem. Tendenciózan pusztultak a tanyán szülővárosom, Hajdúböszörmény, határának teljes területén is. Születésem évében, 1950-ben, a Gátmegett, a Keleti Csordanyomáson, a Nyugati Csordanyomáson, Kispródon, Nagypródon, Depaulin, Kiszeleméren, Nagyzeleméren, a Réten, Szigetrorron, Telekföldön, a Hegyközi Telekföldön, az Ugaron, az Északi és Déli Lucernásban, valamint Viden, együttesen 5454 fő élt mintegy 2251 tanyaépületben. Tíz évvel később, 1960-ban, a mezőgazdaság szocialista át-

szervezése következtében azonban a tanyavilág bomlásának olyan folyamata kezdődött el, amelynek következtében néhány év alatt a bőszőrményi tanyavilág durván 90 %-ba megsemmisült. Eltűntek az épületek, eltűnt egy életmód, töredékeire hullott, elsorvadt egy paraszti kultúra.

A kiterjedt szórvány ugyanis csak a felszínes és sommás ítélet szerint volt azonos az emberek elszigeteltségével, a szegénységgel, a tudatlansággal és az elavult termelési formákkal. Való igaz, hogy a nagy távolságokkal, az úttalan utakkal számolni kellett, de a termelés területeivel van közvetlen kapcsolat a tanyasiak számára olyan gazdasági előnyöket is jelentett, amelyekkel a belterületeken való állandó lakással járó előnyök talán nem is mérhetők. Ami pedig a tájékozatlanságot, a tudatlanságot illeti, elég csak arra gondolni, hogy a mára már az elmúlásba költözött egykori tanyai parasztnemzedékek, apáink, nagyapáink mi mindent tudtak a helyi éghajlati, tájféldrajzi adottságokról, a földek minőségéről, a határrészek történelméről és a népi állat- és embergyógyászatról, akkor mindjárt árnyaltabbá válik a kép. Tény, hogy különböző szociális helyzetű emberek éltek a tanyán. Volt közöttük tekintélyes nagygazda, nagybérelő, módos középparaszt, törpe birtokos, kisbérelő, szabad-tanyás, de egy valami a vagyoni egyenlőtlenségek ellenére is közös volt bennük. Mégpedig a föld szeretete és a paraszti munka megbecsülése. Hihetetlen szívóssággal és akarattal tudtak és akartak dolgozni. S ha gondolkodás- és életmódjuknak csak ez az egy pozitívuma lett volna, akkor is több odafigyelést és tiszteletet érdemelnének. Éppen ezért ez a könyv legyen tiszteletadás a bőszőrményi tanyasi emberek előtt, akiknek életkörülményei sok esetben mostohák voltak, de emberségből mindenkor példát mutattak. Haló poraikban is legyenek hát áldottak.

Szerző

Ignáth Julianna eladósorban

Poór Gábor, a férj

Ignáth Julianna csaplárnéként

Földet a földdel

Minden kint, minden szenvedést megunt már. Nem kiabáltak, nem veszekedtek ugyan sosem, de csak a bolond ember nem látta, hogy szikrázik közöttük a harag. Talán össze sem kellett volna házasodniuk. Kezdetől sejtették, hogy nem egymáshoz valók. Meg aztán tizenhárom esztendő korkülönbség nem is kevés. Ő még szinte südőleány volt, a férjnek való meg jócskán túl a nősülési időn. A szülők azonban ismerték egymást. Úgy mondták, majd összeszoknak, a két földet, ha összeszakítják megélhetés is lesz. Igaz, mindenki tudta, ő a módosabb. Régi hajdú birtokos családból származott, apjára, testvéreire fölnéztek az emberek. Nem vitás, volt is bennük rátartiság éppen elegendő. S a büszkeségből neki is jutott bőven. Persze az ura sem volt nincstelen ember. De mégis csak szegényebb famíliából jött, mint ő. Egyszerű kisparaszti gazdálkodást folytatott. Volt néhány hold szántója egy tanyával. Nem is olyan messze a várostól. És dolgozott látástól vakulásig. Tulajdonképpen más nem is igen érdekelte csak a föld meg a jószág. Nem volt ugyan igénytelen ember, de az egyszerű, már-már primitív életkörülmény sosem zavarta. Szokásokkal átszőtt életformájában inkább a visszahúzó jellegűek uralkodtak. Eléggé befelé forduló, ke3vés szavú embernek tartották. Olyasfélének, aki többet beszél az állataihoz, mint a társaihoz. A gyermekeket persze nagyon szerette, s az volt az elképzelése, hogy népes nagy családja lesz. Sok gyerekkel, vagy legalábbis annyival, amennyit az Úristen adni fog. Fiatal, szinte gyermek asszonya rövid időn belül világra is hozott három gyermeket. A harmadik születése után azonban véglegesen elpattant közöttük valami. Szét is mentek aztán hamar. Az ember végérvényesen kiköltözött a tanyára, s minden bánatát a munkába fojtotta. Az asszony meg a rokonsága révén, messzebb próbált megállni a lábán. Elhagyta a várost meg annak a határát is. De búcsút mondott a paraszt asszonyok életmódjának is. Csaplárosné lett. A halápi erdőn a Világos csapszékben mérte az innivalót. Talán valakivel a nagy rokonságból össze is állt. Házasodni valószínűleg nem házasodott újra, hiszen első férjétől törvényesen nem is volt elválva. Kemény, határozott csaplárné lett belőle. Az ivóba betérőkkel nem barátkozott. Valami büszke távolságtartás volt a magatartásában. Lóca ha reccsent, ajtó ha csikordult úgy indult az asztalok közé, mint egy páva. Leegyszerűsített, sommás ítéletek szerint az Isten is korcsmáros asszonynak teremtette. Sorsa azonban nagyon hamar beteljesedett. Még negyven esztendő is volt, amikor alattomos kór támadta meg. Piros-barna arcszíne hamarosan szürkére változott, s büszke tartású teste meggörnyedt.

Fájdalom költözött minden porcikájába, és napról napra kevesebb lett. Szemei sem csillogtak már, s ereje is cserbenhagyta. Aztán alig töltötte be a negyvenedik életévét, érte jött a Halál. A tavasz hiába tárta szélesre kapuját, neki már nem jutott hely benne.

Talán, ha nem összekomendálják őket, ha nem a föld a földdel házassodik, másként alakult volna az életet. De ki törődött az 1890-es évek közepén egy tizenéves leányka érzelmi életével. Ignáth András és Zolnai Julianna leányuk férjhez adásakor csak az nézték, hogy a Hajdúböszörmény 1. tized 107.sz. alatt lakó Poór Mihály és K. Nagy Zsuzsanna huszonkilenc éves fiának földje is van, meg egészsége is. Ráadásul a leendő vőmram földje a Telekföldi határrészen mezsgyeszomszédos az ő egyik birtokukkal. A városban meg takaros parasztporta várja a fiatalokat a Szűrű köz 2386. sz. alatt. Igen, ott, ahol a városszéli szérűk voltak egykoron, s ahol nyomtatáskor minden parasztember a pirosuló újbúza magban gyönyörködött. Az életben. Az, hogy a fiatalok élete vakvágányra fut, nem is gondolták. De ha már megtörtént, akkor sem dőlt össze a világ. A föld azért akkor is terem, ha ősszel ördögszekeret sodor rajta tova a szél.

Megbokrosodtak a lovak

Kipattantak már a rügyek. Csak idő kérdése volt, hogy az akácok magukra aggatják a leveleket. A dülők azonban még sárosak voltak, itt-ott vizek álltak. A Nap ugyan már vígan szórta sugarait, de az olvadás utáni nagy vízzel csak nehezen boldogult. A szekér is nehezen jutott előre. A lovak lába cupogott a sárban, s kedvük sem igen volt a haladáshoz. Az öreg ugyan biztatgatta őket, de nem akaródtak gyorsabban menni. Amikor azonban befordultak egy magasabban fekvő határ-részre, ahol már szíjasabbra járt volt a dülő, egyszeriben ficáncolni támadt kedvük. Az öreg most már inkább csitítgatta, mint noszogatta őket. A bakon mellette ült az egyik lánya is, aki, ha ellentmondani mert volna az apjának, talán azt mondta volna, hogy hagyja

S. Varga Lajos és felesége, az 1920-as években

csak őket táncolni, hiszen eleget álltak a télen az istállóban. Szólni azonban nem szólt. Nem lett volna illendő beleszólni az apja gondolataiba. Így hát tekintete inkább a földeket járta. A langyos párákat pipázó, fekete hátú zsiros földeket. Apjától tanulta, hogy ezeket szeretni és megbecsülni kell, mert ezek adják az életet. Volt is földjük bőven. Szerzte a határban sok helyen nekik fordított barázdát az eke. Apja ugyanis a tekintélyes gazdálkodók közé tartozott. Örökölt is, meg vásárolt is földet, szőlőt eleget. Még erdőbirtoka is volt.

Ők maguk a városban laktak. A földekre csak dolgozni jártak ki. Mivel tanyájuk, nyári szállásuk egyik birtokon sem volt, hát szekereztek eleget a határban. Most is azért igyekeztek, hogy a telet kúpokban átvészelő avas ku-

S. Varga Julianna, kilencven éves korában

koricaszárát összeszedjék, hiszen maholnap kezdődik a tavaszi szántás. Igaz, a csizma még szedi a sarat, de azt a néhány tucat csutkakúpot egy-kettőre összekapkodják, szekérre rakják és indulhatnak hazafelé a városba. Talán nem is kell annyira dagasztani a sarat, hiszen a tengeriföld tavaly egy partosabb részre esett. Ott már bizonyára szikkadtabb a talaj.

Szótlanul haladtak, már nem jártak messze a csutkaföldtől, amikor valami váratlan dolog történt: a lovak megbokrosodtak. Talán a dülöt kísérő akácсорok mögül kiabálva felröpülő fácánkastól ijedtek meg. Vagy a vastag gyökerekkel földbe kapaszkodó fák hajladozását nem tudták mire vélni. Esetleg a tavasz illata pezsdítette meg a vérüket. Nem tudni, hogy mi okozta a változást, de az biztos, hogy eszeveszetten nyargalni kezdtek. Rázkódott, ugrált utánuk a szekér. Az öreg próbálta fékezni őket, de hiába fogta erősen a hajtószárát, a lovak nem csendesedtek. Sőt, ahogy mondani szokták, farkuk alá szorították a gyepelőt, s egyre kiszámíthatatlanabb gyorsasággal vitte őket a lendület. Kapaszkodj vagy ugorj, mert itt már nincs menekvés – kiáltotta az apa, de a lány már nem hallotta. Egyetlen pillanat alatt előre borult a szekérülésen, és a lovak közé esett. Fiatal teste a szekérrúd mellett meg sem állt a földig. A lovak persze észre sem vették. Sebes vágtaival átrántották rajta a szétesni készülő szekeret, s örült rohanással száguldtak tovább.

Hogy percek teltek-e vagy csak szempillantásnyi idő, nem tudni, de a leány föltápáskodott a földről. A dereka táján tompa fájdalmat érzett, de egyébként nem volt semmi baja. Mire sárossá lett kabátját úgy ahogy megtisztot-

S. Varga Julianna és férje Poór Imre

gatta, a nagy ijedelem is kiszállt a csontjaiból. Éppen a kendőjét igazgatta a fején, amikor felfedezte, hogy az apja már visszafelé tart a lovakkal, és csak lépésben. Mint később kiderült, egy tanyasi ember segítségével fékezte le az állatok rohanását. Igaz akkorra már ki is adták magukból az erőt. Nem volt nehéz lépésre fogni őket. A szekeret persze megviselte az örült galoppérozás.

és gyermekeik

Nem is lett az nap semmi a csutkaszállításból, de végül is nagyobb baj nem történt. A leánya ugyan még napok múlva is érezte a sajgást a derekában, ám nem esett ágynak. Aztán újabb szekerezések jöttek, s mire az akácok nehéz illattal töltötték meg a határt, maga mögött hagyta a lovasszekeren való utazás félelmét is. Mindössze tizenhat esztendő volt még. Könnyen felejtett, és teste, lelke, egyaránt hamar gyógyult. Egyébként is, már harmadik évébe fordult a nagy háború, s volt kikért aggódni. A népes családból ugyanis többen az oszt-rák-magyar haderő katonájaként távoli harcmezőkön ontották a vérüket.

Az öreg néhány nap alatt a szétrázott szekeret helyrepopozta, s ment az élet tovább a maga útján. Néhány hét múlva már el is felejtődött a lovak örült vágója. Csupán az öreg hajdúgazda (S.Varga Lajosnak hívták) ha esténként nagyokat szippantva hosszú szárú pipájából üldögélt egy keveset a lámpa mellett súgta oda az asszonyának: Nos, anyjuk hálásak lehetünk a Teremtőnek, mert Julcsa lányunk életbe maradt, és egészséges. És Julcsa, azaz S. Varga Juliánna, valóban hosszú időre megtartatott. A teremtő hosszú életet mért ki neki. Kilencvennégy évesen szenvedés nélkül aludta át magát a másvilágra. Amikor 1916 tavaszán átment rajta a szekér, maga sem remélte, hogy nyolc gyermeknek adhat majd életet, s orvossal csak élete alkonyán lesz találkozója.

Az utolsó születésnap

Beleszerelmesedett a csendőr puskájába

Hullt, ritkult már a tanya körüli akácok lombja, amikor a puskát vállára akasztva elindult. Úgy mondta, kerül egyet. Szokása volt, hogy járt a határban. F fiatal kora óta fegyvertartási engedélye volt, s tagja a vadásztársaságnak. Tudta, hogy mikor milyen madarat, vadat lehet elejteni, s a szabályokat sosem hágtá át. Most ugyan a libázásnak volt éppen ideje, de valójában nem is azért indult, hogy madarat lőjön, hanem, hogy gyönyörködjön az őszi tájban.

A várostanyát, ahol lakott, hatalmas legelő ölelte körül. Látszatra egyhangú, az ősz által már letarolt mező. Neki azonban minden zsombék, minden ér, minden laponyag üzent. Tudta, hogy a Hollós környéke vadlibák ezreinek kedves tanyája, hogy a Hollós-ér medrében volt, aki gyevasércet talált. A Hattyas mellett meg sőre járó legelők vannak, no meg szántóföldek is, ahol éppen tökindát forgat az őszi szél. S arafelé van egy kiserdő is, amolyan telepített szélfogó facsoport. Ballagott hát lassan, komótosan. Feje fölött közeledő libacsapat lármája szállt. Megállt és gyönyörködött a madarakban. Azok éppen az alvó-, itató- és táplálkozóhelyek közötti távolságot repülték. Az egyik lepkeszerűen imbolygott a levegőben, a másik sebesen sodródott a széllel. Jó libamozgásos idő van,- állapította meg. Majd még hozzátoldotta: Kellene egyet lőni. S amikor feje fölé ért egy újabb csapat már cselekedett is. Természetesen talált. Az éles szemű, óvatos madarak hiába váltottak rögtön irányt. No, ez majdnem úgy sikerült, mint az a haj-

Poór Imre és testvére 1911-ben

Sikeres vadászat után 1940-es évek végén

dani lövés – mondta ki hangosan, s már lebegett is az emlékek szárnyán a távoli múltba vesző gyerekkor felé.

Abban az időben, amikor olyan 5-6 éves lehetett, a szülei már régen különváltak éltek. Az anyjával ő, a három gyermek körül a legkisebb, egy erdő alatti csárdában lakott. Anyja ugyanis ott volt csaplárosné. Úgy mondták, anyja volt a Világosi csapszék nagyasszonya. Az biztos az erdőspuszta szétszórt tanyavilágában párját ritkító kemény és határozott asszony volt. Fiatalsága ellenére tekintélye és neve volt az ivóba betérő emberek között. A hajdani veremkocsmá az ő keze alatt vált virágzó csárdává. Nem is szolgált ki akárkit, a duhajkodó szolgálégyeknek egy-kettőre ajtót mutatott. De a békésen poharazgató parasztemberek, ha útbá ejtették nagyväsárból jövet-menet, nyugodtan elnótázgathattak nála. Hogy árendálta-e vagy saját tulajdona volt a kocsmá, arra ő már nem emlékszik, de az biztos, hogy külön táncoló szoba is volt a csárdában. Mert az a híres-neves hajdani lövés ott dördült el. Történt egyszer ugyanis, hogy csendörök tartózkodtak az ivóban. Messziről jöttek, tolvaj után jártak, megszómjáztak, hát betértek. Bün-

üldözés, rendfenntartás ide vagy oda, a kakastollforgós fekete kalapot hordó katonaruhás urak iszogattak. Közben ugyancsak belemelegedtek a fiatal csaplárosnéval való beszélgetésbe is. Észre sem vették, hogy egy apró gyermek is lábatlankodik körülöttük. Az előtt bámulta a két szép termetű embert, aztán játszani kezdett a kecskelábú asztal sarkára tett kakastollas kalapokkal. Non nem nyúlt hozzájuk, csak száját füttyörészéshez csucsorítva fújta a tollakat. Azok ide-oda libegtek, s árnyékuk a kármentő rácsára vetült. Egy idő után azonban megunt, és új szórakozás után nézett. Ekkor fedezte fel a puskákat. Csövükkel fölfelé neki voltak támasztva az asztal melletti falnak. Aztán addig sündörgött a horpadt hátú lóca mellett, míg a kincsek közelébe ért. Jó darabig meg sem érintette őket, csak nézte, csodálta a különös tárgyakat. Majd hogy hogy nem, az egyik a keze ügyébe került. S miközben a csendőrök kipirosodva tréfálgoztak az anyjával a puska valami csoda folytán eldőrdült. Iszonyú pukkanás hallatszott, s a golyó süvítve fúródott a táncoló szoba ajtajába. No, lett ribillió azonnal. A két csendőr úgy ugrott fel az asztal mellől, mintha darázs csípett volna az ülepükbe, az anyja pedig bal kézről olyan pofont húzott le neki, hogy bögve esett be az asztal alá. De ez nem volt elég. Valahonnan a nevelőapja is előkerült. Nagy János apám, ahogy békés napokon szólítani kellett, egyetlen mozdulattal úgy hajította ki a csárda ajtaján, mintha görönggyel varjút akart

volna elriasztani a vetésről. Nagyot nyekkenve ért földet a csapszék poros udvarán. Rögtön el is határozta, hogy világgá megy. Fogott egy tégladarabot, bár írni még nem tudott, nem volt iskoláskorú, és írni kezdett a hasított lécekből kialakított disznóakolra. Pontosabban mindenféle ákombákkal telefirkálta a léceket. Hite szerint azonban a búcsúlevelét írta. Aztán az istálló ajtóról leakasztott egy üres tarisznyát, és elindult. Neki vágott a messzeségnek, de sorsától szabadulni nem tudott. Alig ment két-háromszáz méternyit, amikor az út pora hűlni kezdett mezítlábas talpa alatt, s a faszor mögött a lemenő nap festette pirosra az ég alját. Félni kezdett az estétől, a faszorok árnyékától és a messzeségtől. Ezért kivert kutya módján visszaoldalgott a Világosi csapszékbe.

Mire az emlékezésben idáig ért, már vadlibák százai húztak felette. Alkonyodott, mint akkor régen. A terjedelmes, háborítatlan síkságon elindult vissza a tanyába. Holnap azért egy lesgödörös libavadászatra csak kijövök, mert az az igazi – gondolta még magában, és meggyorsította a lépéseit. És a másnap este, életében ki tudja hány századik este, Poór Imre nagyapámat ott találta a Kiszeg pusztai lesgödörben. Mert aki öt éves korában 1907-ben beszerelmesedett a csendőr puskájába egy életen át hű maradt a vadászathoz. Késő őszi idején esős novemberben, vagy havas decemberben, jeges januárban vitte a lába, ment a vad nyomába.

Vajon őrzi-e majd valaki a képet?

Nem volt már fiatalember. Mondhatni úgyis, hogy megette a kenyere javát. A munkát azonban nem hagyta. Ha tavaszodván szólította a föld, szinte fiatalos tenniakarással látott munkához. Kora hajnalban már a jószágok között mozgolódott. Etetett, itatott, abrakolt. Aztán a Nap még alig kapaszkodott felfelé az égen ő már a földeken volt. Mindegy, hogy friss tavaszi szellő simogatta a határt, vagy nyomát elnyelte az őszi sár, őneki mindig akadt tennivalója. S bizony legtöbbször csak napszálltával tért be a tanyába. Olyankor persze már hasogattott a dereka, nyilallott a térde. Szóval a teste már jelezte, hogy eljárt felette az idő.

Most is, hogy a kukoricacsövekkel tele vessző kosarat megemelte, mint villámütés hasított derekába, lábába a fájdalom. Aztán csak tapogatta egy ideig a csípőjét, s nem mozdult sehova a tengeriföldön. A kukoricaszárak halk zizegéssel vették körül. Sárgult leveleik között az ősz matatott.

Később lépni próbált, de a lábai nem akartak engedelmeskedni. Valami nagy nehezen mégis odahúzódott a kupacba rakott kukoricacsövek mellé, és inkább lezökkent, mint leült a kupac tetejére. Dohányos dóznit húzott elő a zsebéből, cigarettát sodort, és rágyújtott. Szállt, gomolygott orra előtt a füst, ahogy nagyokat szívott, s már szinte nem is fájt semmije.

Bezzeg, akkor nem így volt – jutott hirtelen eszébe, s lelke már repült is egy távoli őszbe. Az 1916-os esztendőbe. Az emberirtó gyilkos háborúban ugyanis akkor sebesült meg a lába. Az olasz fronton katonáskodott már hónapok óta, amikor repeszdarab fűrődött a combjába.

Kocsis János, I. világháborús katonaként

Sebesültként a katonai kórházban 1916-ban

Micsoda idők voltak azok – állapította meg félhangosan, és kéréstelenül körbefogták lelkét az emlékek. Ősz volt akkor is, amikor mozgósítani kezdtek. Rá akkor még kora miatt nem kerülhetett sor. De két év múlva a végzet kereke őt is elsodorta. Amikor 1916 tavaszán bevonult, már hadba állt az egész világ. Még fel sem ocsúdott első meglepetéséből, amikor beosztották a marsba. Fiatalt volt, erős egészséges legényember. S természetesen ő is győzelemre vágyó szent akarattal indult a távoli harcterek felé. Dübörgött, zakatolt a katonavonat, és a fehérfalú kicsi tanyát már csak az emlékezet lebbentette a szemére.

Napok, vagy hetek teltek el mire a magas hegyek közé értek, ahol a tiroli offenzíva éppen kibontakozóban volt. Az égisz éró hegyek között aratott a halál. Gránátok és srapsnek tűzorkánja közben szakadékokon és sziklákon át ugráltak a katonák, hogy betörjenek az olasz állásokba. Hegyet addig ő maga nem is látott, hiszen a tanyán túl csak a közeli városokban fordult meg ügyesbajon dolgokat intézni. No meg az állatvásárok miatt is be-be kellett szekezni valamelyik városba. De hát mindig otthon volt. Otthon a búzatáblák, a tengeriföldek és a répaföldek között. Ott meg az égbeszökő sziklatornyok között meredek oldallejtőkön még megállni sem lehetett tisztességesen. Pedig ugyancsak mozogni kellett. Az angolok által megtámogatott olasz páncélerődökből süvítették a golyók. A pergőtűzek poklában azt sem vette észre, hogy

illatokat szűrt a nyár, hogy a hegyóriások között kicsinyke kék virágok nyíltak, s alkonyatkor, ha valamelyik katona fűttengett egyet, hangját egymásnak adták a hegyormok. Csak a gázgránátok füstgomolyagát, a magaslati pontokat és a heves kézitusát látta. Füle is csak a jajgatást, a káromkodást is a fegyverek ropogását fogta fel. Aztán az egyik délután, amikor a nyár égő katlanjában még a hallgató hegyóriások is izzadtak, megújult erővel ismét ropogni kezdtek a fegyverek. S mire a nap leáldozott, az ő szemére homály borult. Egy pillanat alatt történt az egész. Egy hatalmas ütést érzett a tomporán, s forogni kezdtek körülötte a hegyek. Hogy a szanitécek mikor vittél el a tűzvonalból, nem tudja. De lábadozni már egy katonakórházban lábadozott, összeroncsolt testű, meggyötört lelkű katonák között. Amikor magához tért még nem mozdult a lába. Az első gondolata az volt, hogy nyomorék lett. Hogy soha többé nem vághat rendet a érett búzából, mert többé nem tudja összehangolni a mozdulatait a kaszáláshoz. S mit ér a parasztember, ha nem tud kaszálni.

A Teremtő azonban megsegítette, fölgyógyult. Mire az őszi szél zúgni kezdett a hegyek között, visszairányították az alakulatához. Zubbonya zsebében ott lapult a fénykép, amit búcsúzóul a katonakórház udvarán csináltatott. Vajon örzi-e majd valaki azt a képet, ha én már nem leszek – villant át az agyán miközben szuszogva fölállt a tengeri kupacról. Majd fogta a kosarat és beállt a kukorica sorok közé. Nyugodt mozdulattal törni kezdte a tengerit.

Nos, a fényképet itt őrzöm a családi albumban. A tiroli fronton megsebesült hajdani fiatal legény ugyanis az apai nagyapán volt. Idős Kocsis János. Hetvenegy évet mért ki neki a Teremtő ezen a földön. S annak nagyobbik részét a hajdúböszörményi tanyavilágban élte le. Mielőtt önálló kisparaszti gazdaságot teremtett, volt szolgalegény, szabadtanyás és kisbérlő, mígnem önálló gazdává verekedte föl magát.

Julcsa kisbundája 1927-ből

Julcsa férje, Poór Imre hortobágyi csikósként 1929-ben

És julcsa a tanyán maradt

A Poór család a Telekföldi tanyán 1929-ben

Ropogott a friss hó, szaladt a szán. Csengő szólt a lovak nyakán. Olyan volt az egész, mint egy fehér álom. Csak tegnap esküdtek, s az új asszonyt már vitte is a fiatalember leendő otthonába, a tanyára. Amerre mentek öröm szállt velük. Fiatal orcájukat hideg csípte pirosabbra, de nem fáztak. A szemük nevetett, s tekintetükben a fiatal házasok boldog reménysége csillogott. A havas dülőlúti fák méltósággal néztek utánuk. A tanyában a férfi apja várt rájuk. Szikár, csontos ember volt. Kenyere javát már megette, özvegységébe hetedik évét taposta. Szeme azonban meleg-barnán ragyogott. A természet titkait ismerő ember bölcsességével viselte a sorsát.

Amikor a fiatalok megérkeztek segített kifogni a lovakat, de nem sok szó esett köztük. Az Isten hozott-on kívül nem is igen jutott más az ifiasszonynak.

Aztán telt-múlt az idő. Míg új volt a szerelem az asszony nem nagyon észlelte, hogy számára teljesen idegen világba csöppent. Városi lány volt. Apja tekintélyes hajdúgazda, de sosem laktak tanyán. Tavasszal azonban, amikor kinyílt az idő, s fényes vizű tócsák lepték el a dülőlutakat, és térdig járt a sárban a tanyaudvaron, egyszeriben hiányozni kezdett valami. Ráadásul az ura

számadó csikósként kiszereződött a pusztára. Eleinte nem tudta, hogy miért, de aztán megértette: a tanya, a mellette lévő földekkel együtt, az öreg tulajdo9na volt, és két dudás nem fért egy csárdában. A fiatalember a saját lábára akart állni. Szíve alatt már ott mocorgott egy új élet mikorra mindez világossá vált előtte. Nem panaszkodott hát – nem is lett volna kinek. – hanem tette a dolgát. Szeretett dolgozni, s lassan beletörődött sorsába. Dologidőben, ha ellátta a házat, a jószágokat, a tanya körüli teendőket, fogta a kapát, a villát, a marokszedő kákót, a kapircsot vagy a gagucsot, és ment az apósa után a földekre. Nem kérdezte, hogy mit kell segíteni. A munka megmutatta magát mindig. Már elfelejtette, hogy a törpe sarkú zugos cipő a padlásra került, hogy az urától nászajándékba kapott fekete göndör bárány bőrből csináltatott kabát a sifon mélyén aludt, mert nem volt hová menni benne. Az is csak inkább szép álmaiban tért vissza, hogy ül a nagytemplomban a leánykarzaton, és áhítattal csüng a tiszteletes szavain.

Már második gyermekét hordta, amikor mégis mozgolódní kezdett benne a dac: Nem csinálom tovább, ebből elegendem van! S egy napon leterítette az ágytakarót, belékötötte a holmiját és kézen fogva első gyermekét indulni készült a tanyából. Nehéz, nagyon nehéz volt a lelke. Elege volt a fateknőben súrolt szennyes csikósgúnyából, a falra akasztott füstös petróleumlámpából, a folyton sivalkodó malacokból, a tehének fejéséből, a mindig elszaporodó legyekből. Elege az egész tanyasi életből.

Az apósa éppen a kaszát kalapálta, amikor észrevette, hogy a menyé indulóban van. Lassú, kimért mozdulattal felállt a szénatartó mellől, és néhány hosszú lépéssel beérte az asszonyt. Egyetlen gyors mozdulattal karjába ölelte a kétévesnyi gyermeket, s villogó szemekkel inkább nagyon halkan, mint hangosan azt mondta: „Julcsa, ha menni akarsz, eredj. De eztet, a gyermeket el nem viheted.”

Az asszonyt villámcsapásként érték a szavak. Batyuját ijedten ejtette a földre. Szívárogni kezdtek a könnyei, és szívébe hasított a fájó felismerés: ugyan hova is mehetne? A városban tán, szégyent hozni tekintélyes apjára, anyjára? Vagy neki az országútnak, mint a rossz asszonyok? Nem, ilyet ő nem tehet! Remegő kézzel hajolt a batyuja után, s elcsukló hangon csak annyit mondott: „ Idesapám, nem megyek sehová”. És Julcsa továbbra is maradt a tanyán. Ott a Telekföldön a 123. számú tanyában. Ott hozta világra az első öt gyermekét. Többek között egy májusi délutánon az édesanyámat is. S ott lett belőle szívós tanyasi asszony. Kevés öröme, mégis boldog ember.

A tavasz törvénye beteljesedett

Május volt. A levegőt napsugarak fésülték, és a poros dülőúton langyos szél szaladt. A tanya körül virágba borultak az akácfák. Illatuktól volt nehéz a levegőég. Az asszony korareggel óta dolgozkodott a tanyaudvaron. Körülötte tyúkok, csirkék, malacok követelték a magukét. Egyiknek tengerit szórt, másiknak moslékot öntött, harmadiknak az itatóvályúját tisztogatta. Ide-oda cipelte magát a jószágok között. Kicsit nehézkesen mozgott már. Szikár, csontos alakja az utóbbi hónapokban ugyancsak megtelt. Amerre ment az anyaság derűje lengte körül. Fölötte fényesen ragyogott az ég. Hirtelen azonban valami nyugtalanítót érzett. Talán egy picinyke félelmet, hogy mi lesz, ha eljön az ideje. Hiszen egyedül van a tanyán egy kétévesnyi gyermekkel, s öregedő apósával. Férje a messzi pusztán pásztorkodik. Csak ritkán látják egymást. Bábaasszony sincs a közelben. Aztán sóhajtott egy mélyet, és a kúthoz indult vizet húzni. Az öreg gémeskút nyikorogva panaszolta, hogy mélyről kell hozni a vizet. Éppen ki akarta önteni a mohos favödör tartalmát amikor éles, hasító nyilallás járta át a testét. Csak egy pillanat volt, már szállt is el a fájdalom. Azért rövid ideig még görnyedten dőlt a kútkávának. Aztán szinte meg is feledkezett a rossz érzésről, s indult a pitvarajtó felé. Néhány lépés után azonban meg kellett állnia. Mérhetetlenül nehéznek érezte magát, és levegő sem akart jutni elegendő. Már-már inge alá bújt az ijedség, amikor a lóistálló előtt meglátta az apósát. „Idesapám, fogja be a lovakat, menyíék a bábáért” – kiáltotta oda neki. Az öreg előkészítette a szekeret, kivitte a hámokat. Éppen

Az újszülött, Poór Róza 1929-ben

vezette a lovakat, amikor a menyé még annyit sóhajtott inkább, mint kiáltott a pitvarajtóból: „Idesapám, siessen!” Többet nem mondhatott, mert fogai összekoccantak a fájdalomtól. Testét verejték lepte el. S többször egymás után újra nyilallni kezdett az egész asszony. Csak szoritotta az ajtófélfát, és minden perc egy örökkévalóságnak tűnt. Később még hallotta a dőcögő szekér távolodó hangját, de akkor már úgy érezte, hogy egyetlen vég nélküli kín szaggatja a testét. Maga sem tudta, hogy mikor és hogyan jutott be a pitvarból a „házba” (szobába). Mikor gyújtott tüzet, s tette oda melegedni a vizet egy nagy fazékba. Csupán csak azt érezte, hogy lángol mindene. Félig öntudatlan állapotban aztán arra riadt, hogy apósa bekiált a házba: „Julcsa, mék bábát hozzam?”...

Hogy Julcsa szivárgó könnyeivel küszködve mit válaszolt. Netán csak gondolt valamit. Nem tudhatni. De az tény, hogy azon a májusi napon, 1929. május 15-én, ott a telekföldi tanyán, a tavasz törvénye beteljesedett. Új élet született. Poór Imréné született S. Varga Julianna világra hozta az édesanyámat, Poór Rózát.

Ahol a bábaasszony lakott

„Dühös nagy tél szakadt ránk

Nagyapó éppen a lovakat fogta ki a szekérből. Csak most jött a városból, lisztet, korpát hozott a malomból. Kedves kutyája, fickó, örömmel ugrándozott körülötte. „Nyughass te bolond, mert a lovak lába alá kerülsz” – mondta neki, amikor a Bézik dülő akácfái felett eszeveszett károgással keringeni kezdtek a varjak. Nofene, erősen készül az idő, - állapította meg az öreg nyugodtan, s tette a dolgát tovább. Közben az ég sötétbe fordult, majd váratlanul fehérszürkébe váltott. Aztán alig múlt el dél, tényleg hullani kezdett a hó. Lány nagy pelyhek röpködtek. Előbb csak ritkán, aztán egyre sűrűbben. Lassan megtelt a tanyaudvar fehérséggel. A fiatal akácok már bokáig álltak a friss hóban. A hangokat elnyelte a puha fehérség, s ahogy rakodott a hó, a tanya egyre törpébb lett. Valamikor éjfél körül a szél is feltámadt. A hópelyhek puha teste egyre keményebbé vált. Szinte zörgős jégzemekké lettek és szárnyalni, örülten repülni kezdtek a szél hátán. A tanya magányosan állt a csillagtalan éjszakában. Kényéből egy ideig még gomolygott a füst, aztán a hó fehérsége ráfagyott a világra. Reggel szinte lehetetlen volt kinyitni a tanya ajtaját. A szél hóval tapasztotta be. Amikor végre kinyílt, a házból kiáradó langyos levegő fehér párává sűrűsödött az eresz alatt. Nagyapó állt az ajtóban, és nem látott semmit. Előtte vakítóan fehér volt minden. És zúgott, füttyölt a szél még akkor

is. Csak nehezen értette meg, hogy a hóvihar egy hatalmas gerincet épített a kerten át. Összekötve a házat az átellenben lévő ól épületével. Eresztől ereszig húzódott a hóhegy. Hasában órákig lapátolt az öreg, míg alagútszerű lyukakat fúrt a gémeskúthoz, a malacólig és tyúkokig. Mikor végre elérhetővé tett mindent, fáradtan állt meg az ól sarkánál. S mit ad Isten! Akkor látta meg, hogy húséges kutyája, a Fickó, a tanya tetején, a kémény tövéből szemléli a világot. Hamarosan be is ment a házba, s tintaceruzával nehézkesen bejegyezte a Nagy Bibliába: „Az Úr 1929-ik esztendejében, január havában olyan dühös nagy tél szakadt ránk, hogy a telekfődi tanyánkon a kutyám a háztetején, a kémény tövében vészelt át a hidegeket. Jegyeztem mindezt annak okáért, hogy 1867 óta ílek ebbe a világba, de én még ekkora havakat és hidegeket nem íltem, Poór Gábor gazdálkodó”

Árván maradt a tanya

A Telekföldi tanya romjainál

November vége felé járt az idő. A tél valahol messze már nagyon készülődött, de érkezésének még csak apró jeleit mutatta. Éjszakánként gyakran süvített a szél, s reggelre hóharmatos lett a határ. A nap már csak ritkán kapaszkodott elő a ködök mögül. De ha bágyadt tekintetét végig hordozta a tájon, akkor sem sokat látott. Csupán üres csutkaföldeket, ahol a levágott kukoricaszár kúpokban várta a jövőt. Esetleg károgó varjakat, vagy némaság mögé húzódozó tanyákat. Mostanában apó is csak ritkán mutatta magát a tanya körül. Mióta a fiatalok más tanyára költöztek, önálló életet kezdtek, valahogy megdermedt körülötte az élet. Hogy legkisebb fiát is szárnyra bocsájtotta magára maradt. Tudta, hogy ennek is eljön egyszer az ideje, ám nem gondolta, hogy ennyire nehéz lesz. Az özvegységet már megszokta, meg azt is, hogy nagyobbik fia elszakadt a földtől. Nyalka katonatiszt lett belőle, s távoli városok laktanyáiban mulatja az időt. A lánya is rég kirepült a családi fészekből. A paraszti munkát már el is felejtette, hiszen tisztviselőként keresi a kenyerét. Csak ő

van még mindig a tanyán. Igaz, a városban van háza, de mit kezdene ő ott. Mi lenne, ha nem látná nyaranta a pipacsot ringató búzaföldet, ilyenkor ősszel meg a dérütötte földeken sétáló varjakat. Télen meg talán a pusztoló szelek is őt keresnék, ha elmenne innen. Nem beszélve arról, hogy tavasszal a tucatjával megérkező fecskék miközben az istálló gerendáihoz ragasztgatják fészüket, kinek csicseregnék el, hogy hazajöttek. Meg aztán Fickó, az öreg kutya sem tudná megszokni a várost. Mert ugyan kenyere javát megette már, de a nyulakat még megkergeti, s ha úgy jön ki a lépés, el is kapja őket. Szabad élete után hogy viselné a láncot. Nem, ők nem mennek már innen sehova. Legfeljebb csak akkor, ha viszik őket.

Most is éppen a kutyáját figyelte apó. Fickó ugyanis idegesen ugatni kezdett. Nem támadóan, csak haragosan. No, igen, mert a tanyásné éppen a tehénistállóból lépett ki. Kezében egy rocska tejjel igyekezett a tanyaház felé. Nem szerette Fickó ezt az asszonyt, mindig perelt a nyelve. És nem szerette apó sem, de magányában mégis csak jól jött, hogy tanyást szerződtetett. Legalább volt körülötte valaki, s néha a tanyásné siránkozásán kívül emberi szót is hallott.

Aztán ő maga is ivott a frissen habzó tejből és elvonul a nagyobbik tanyaszoba csendes magányába. Csak alig telt idő, amikor a tanyásné a kutya ijedt szűkülésére lett figyelmes. Benyitotta a sötétbarna ajtót, s apó meredt szemmel ott feküdt a kemencepatka előtt. Arca már hamuszínű volt, s tüdejéből nem járt ki-be a levegő. Amilyen csendesen élt, olyan csendesen meghalt.

Mire a tanyásék a fiát értesíteni tudták, s az a messzi tanyáról szekérral megérkezett, már esteledett.

A Holt is fölkapaszkodott az égre, mire megmosdatták s ünneplőbe öltöztették a halottat. Aztán szénát raktak a szekérderekba, s ráfektették a kihült testet. Egy pokróccal letakarták és a csillagos őszi ég alatt a fiú az apjával elindult a város felé, hogy másnap végtisztesség tevők állhassák körül apó ravatalát.

A szekér döcögve haladt egyik dűlőről a másikra. A lovak néha még nyargaltak is. Patkójuk olykor szikrát vetett a csontkeményre fagyott földön. De nem látta senki. A csillagok messze voltak, a fiatalember meg elmerült a gondolataiban.

1936 novemberének utolsó napján aztán eltemették apót. Végso nyughelyét a hajdúböszörményi Keleti temetőben találta meg. Mindössze hatvankilenc évet élt. Poór Gábornak hívták. Ő volt anyai ágon az egyik dédnagyapám. Temetése után olyan köd ült a böszörményi határra, hogy szinte hasítani lehetett. Talán azért, hogy ott a Telekföldön árván maradt tanya könnyhullatását ne lássa senki emberfia.

Térdig a hóban

A dedőháti iskolások majálisa 1937-ben

A végeleáthatatlan legelőn majdnem derékig ért a hó. Csillogott, ragyogott, ezer szikrát szórt a téli napsütésben. A Nap még csak most tűnt fel a keleti ég peremén, de sárga fénye már bearanyozta a síkságot. Tiszta, szép idő ígérkezett. Csupán a szél fütyölt, kavargott a fényes ég alatt.

Térdig a hóban két kislány haladt a legelőn. Botladozva, nagyokat sikongva gyalogoltak. Kopott kabátjuk alá befütyölt a szél, s kendő alól kirakoncátlan-kodó fürtjeiket meg-megtépte. Arcukat pirosra csípte a hideg. Nem fáztak, bár a térd fölött gumiszalaggal rögzített patentharisnya és az egyszerű alsónemű között a meztelen combjukat csiklandozta a szél, ha bebújt a térdük alá erő ruhájuk alá. Apró gumicsizmájuk hol besüppedt a hóba, hol a felszínen hagyott nyomot. Ha besüppedt, a szárába is jutott a fehér áldásból. Nem törődtek vele. Megszokták, hiszen naponként ki tudja hányszor megtörtént velük. Csak mentek és nevetgéltek. Amerre jártak gyermeki jókedv haladt velük. A derű azonban most megdermedt az arcukon. Az egyik távolabbi tanyából kutyák szaladtak feléjük. Haragos, fehér bundájú, nagytestű állatok. Mély zengésű ugatásuk megtöltötte a téli reggelt. Már alig pislákkolt bennük a remény, hogy megússzák a napot kutyaharapás nélkül, amikor az állatok irányt váltottak.

A dedőháti iskolások 1937.

Talán egy hóbuckák aljából felriadó mezei nyúl térítette el őket. Mentek, gyalogoltak tovább. Távolból lódobogás hallott, s csengőszót hozott a szél. A látathatáron lovasszán tűnt fel, valamelyik tanyáról, csak úgy keresztül a legelőn, városba indult a gazda. Szemükkel egy ideig kísérték a szán mellett futkosó kicsikót, de aztán más kötötte le a figyelmüket. A szűz-fehér havon madárnyomokat fedeztek fel. Fácán – mondta a nagyobbik, fogoly – vitatkozott a kisebbik és haladtak előre a téli ragyogásban.

Talán egy órája is lehetett már, hogy lépkedte a hóban, amikor hasonló korú gyermekek keresztették az útjukat. Kislányok, kisfiúk vegyesen. Egyívásúak, hasonló sorsúak. Valamennyien táskát cipeltek, iskolába igyekeztek. Mint seregély-raj, hangosan érkeztek az iskolához, s elvegyültek a korábban érkezők között. Játszottak, futkároztak, míg a tanító úr be nem szólította őket a tanterembe. Hát, igen. Fáradságnak, elkeseredettségnek, kényeskedésnek nyoma sem volt akkor, és arrafelé. Reggelente hóban, fagyban közel százhusz kisiskolás igyekezett a tanító úr elé, hogy a Dedőháti Iskolában kinyíljon előttük a tudás kapuja. Nagypród tanya 288.sz. alól gyalogolt a két kislány is, az édesanyám meg a testvére. De jöttek, télen törték a havat, ősszel, tavasszal dagasztották a sárt, a Vidi-zugból a Káplár, a Demeter, a Bereg családok gyermekei, másfelől a Gajdánok, a Nagyok, a Kovácsok, a Kissek, az Oláhk, a Fegyveresek, a Hortók.

Laposokon, legelőkön, Kerek-Kajánszíken, Köves-halmon, Kacsaringós vízen, Horgas-eren, Döglő parton át, Dedő éren keresztül útjuk az 1930-ban megnyílt Dedőháti Iskolába vezetett. Oda, ahol mohó tenniakarással, minden nem megújuló jóra való igyekezettel Szabados Sándor tanító úr várta őket az 1936/37-es tanévben is. Lábnyomukat kedves, bolondos szellők rég porral takarták be, az iskola sem áll már a helyén, de tavaszodván, ha áldott földszaggal terhes a levegő, az emlékezet múltba réved.

Téli geringő

„Jani fiam színáér kéne menni a Nagy Imre földre” – mondta az öreg a reggelinél. Aztán befejezték az evést, s a fiatal legény fölszerszámozta a lovakat. Szán elé fogta őket, s elindult. Ragyogó téli nap volt. Amerre látott hófehér némaság ült a határon. Az akácfa zúzmarát virágoztak az út mellett, s feje felett gyógyházkéék ragyogott. A ropogós havon csilingelve szaladt a szán. A lovak össze-össze fordították a fejüket, s szinte táncolva nyargaltak. A fiatal legény ült a bakon. Piros-barna arcát még pirosabbra csókolta a hideg, de nem fázott. Báránybőr kucsmáját hetykén a feje búbjára tolt. Kedve lett volna az öreg nagybundából is kivetkőzni. Gyorsan telt az idő, már túljárt a Kis-Tiszán. Maguk között csak így hívták a tanyasiak a formálódó Keleti-főcsatornát. Éppen lefordulni készült a Kisoródi útról, hogy toronyiránt át a legelőn célba jusson, amikor váratlan esemény történt. Mintha kialudt volna az égen a Nap, s pillanatok alatt hozzáragadt a földhöz a köd. Percek múltak csak, de már alig látta a lovakat is.

Papp Imre: Tél

Lépésben haladt tovább. Nem nézett se jobbra se balra, hiszen látni nem volt mit. De tudta, hogy a távoli tanyákból kiszűrődő kutyaugatás majd eligazítja az úttalan úton. Ment, hajtott előre. Maga sem tudta, hogy mennyi idő telhetett el, amikor valami nyugtalanság ütötte szíven. „A kutya fáját, már ott lehetnék” – gondolta, s belefúrta tekintetét a mindent eltakaró szürkességbe. Látni azonban csak a lovak párologó testét látta. És hallani sem hallott semmit. A puha szürkesség mindent megába nyelt. Haladt még egy ideig, de nem jutott sehova. Eltévedtem – nyilallt belé a felis-

Fotó, illusztráció

merés, s kicsit meghökkenve megállította a lovakat. Gondolkodott, majd újra elindult. Biztos volt benne, hogy nem történhet nagyobb baj, hiszen számtalanszor járt már korábban arrafelé. A lovak prüszkölve feszítették az istrángot, s telt az idő. Egyszer csak furcsa érzése támadt. Lehet, hogy körbe-körbe nyargalászom a legelőn, azért nem érkezem meg sehová – cikázott át agyán a gondolat, és már cselekedett is. A lábát melegen tartó szalmából csóvákat csavart, s menetközben kettőt-hármat szándékosan ledobott a szánkóról. Alig telt el valamennyi idő, a felismerést bizonyosság követte. A lovak lába alatt megjelent az első szalmacsóva. Aztán csak hajtott, hajtott tovább, s mire valami nehezen kikecmeregtek a lovak az ördögi körből és ráfordultak a Kisporódi útra, ő ugyancsak megizzadt a bundában. A sok találgatástól, hogy hogyan, merre, a feje is megfájdult. Este volt már, amikor széna nélkül beállt otthon a tanyaudvarra...

Rég volt, talán igaz sem volt. Lassan a mondás is elnémul a hátramara-dottak ajkán: „Keringőzik, mint Jani a Nagy Imre földön.” Pedig az a Jani az édesapám volt, Kocsis János, aki 1940-ben tizenéves legényként a Fekete-tanyáról, Kispród 758.sz. alól indult szénáért.

A vizek csak gyűltek

Víz alatt a határ 1940-ben

Hosszú, nagy tél után nehezen akart tavaszodni. Aztán egy reggel mégis töredezni kezdett a fagy páncélja. Valahonnan szelek jöttek, de már nem hideget fújtak, hanem valami lágy langyosság szállt a levegőben. A Nap egyre feljebb kapaszkodott, s megcsöpögösödtek az ereszek. A vastag hótakaró lágyulni kezdett, és egyik napról a másikra összeesett. Éjszakánként ugyan még vissza-visszavicsorított a tél, s hideg leheletével hosszú jégcsapokat ragasztott a tanyák ereszeire. Napközben azonban tanyákról, fákról egyaránt csöpögött a hólé. talán egy hét telt el így, esetleg kettő is, amikor gyülekezni kezdtek a vizek.

Eleinte csak kis tócsák keletkeztek, de ahogyan egyre jobban olvadt a hó, a tócsák vize egybeszakadt. Szerinte a határban kisebb-nagyobb tavak alakultak ki. A mélyebben fekvő földeken hűvösen csillogott a víz. Mire az összes hó elolvadt itt-ott már combközépig állt a víz. És még mindig csak nőttek, nőttek a vizek. A tanyasiak már nyugtalankodni kezdtek: Mi lesz, ha jön a víz? De egyetlen felhőfoszlány sem úszott az égen, hát reménységük volt, hogy utánpótlás nem lesz. Ami van, azt meg lassan elnyeli a föld.

A vizek fölött már párák lebegtek, s a rothadás szagát szellőztették, amikor felhők jelentek meg az égen. És az ég végtelen kék tengere szürkére váltott.

A felhők alacsonyra szálltak, majd egymás után kiszakadtak. Zuhogni, vég nélkül zuhogni kezdett az eső. Napok teltek el, és az eső nem akart szünni. Mire az esős napok elmúltak, a határt összefüggő víztenger borította. Az ásott kutak megteltek, egyikből-másikból egyszerűen meríteni lehetett a vizet. A tanyák pedig, különösen az alacsonyabb területen fekvők, derékig süllyedtek a vízben. a tanyasiak előbb csak azt vették észre, hogy a lakóházban süllyed az ágy lába. Aztán házban, kamrában, pitvarban cuppogni kezdett a sár. Majd a víz is csillogni kezdett. Ekkor már csak órák kérdése volt, hogy a hatalmas víztömeg kopogtatás nélkül beáramoljon az épületekbe. Nem egy helyen aztán derékig süllyedtek az árba. Az ajtón, ablakon keresztül ringatózott a víz. Közben hol ezt, hol azt kapott a hátára. Itt kukoricacsutkát, ott avas napraforgókórót, másutt szalmát vagy éppen tollpárnát ringatott a hátán.

A tanyasiak persze mentették volna, ami menthető. De ugyan hová? Volt ugyan amit fölhordtak a padlásra, ám igazi menedéket sehol sem találtak.

Amikor beköszöntött a száraz meleg nyár, ott álltak kifosztottan. A víz lassan visszahúzódott, a szántók, legelők, mezők fölött azonban hatalmas párafelhők gomolyogtak. S miközben a nyár hevében ember, állat egyaránt száritkozott, a tanyák egyikének másikának öreg fala tompa huppanással omlott az elmúlás karjaiba. Szóval minden, vagy majdnem minden odaveszett. Csak békából és szünyogból hagyott eleget a víz.

Úgy mondják, hogy azon a nyáron, 1940 nyarán, ha Böszörmény határában, a pródi pusztán, valaki vizet merített a kutakból, a vödörből legalább három béka pislogott rá. S a pródi legelőn, amely száraz esztendőkből is, erekkel, laponyagokkal, szikfokokkal szabdalt terület volt, még nyár közepén is az összefüggő nagy vizek tükre fodrozódott, ha szél jött valahonnan. A vízállásos, nádas, sásos

Ráskai-fenéken pedig úgy elszaporodtak a vízimadarak, hogy még a zenét is a vadrucahárogás szolgáltatta.

Távol a Tirimpótól

Molnár József, Németországot megjárt böszörményi paraszt ember

Nehezen megközelíthető, a várostól igencsak messze eső területen élt. A tanya, amelyben kis családjával együtt lakott, nem az övé volt. Bérelte, mint a körülötte lévő szántóföldeket is. Kemény küzdelmet kellett vívnia naponta az életért. Egyszerű tanyagazdasága messze volt a modern parasztgazdaságtól. Alaposan ismerte ugyan a földek minőségét, az éghajlati és a vízrajzi tényezőket, és dolgozni is nagyon tudott, mégis alig haladt egyről a kettőre. A család élelemszükségletének szinte a teljes hányadát maga termelte meg, de mire kifizette a bérletet és az adót, tartalék csak ritkán maradt. Ha ritkította a répa sorát, vagy barázdát barázdára fordított, sokszor gondolta, hogy mit kellene csinálnia. De valahogy nem tudott szabadulni a kisbérllő sorstól. Taposta a sarat, veszekedett a jószágokkal, s nyaranta nyelte a port. Míg nem egy kora tavaszi

napon a városban járva különös hirdetésre lett figyelmes. Németország magyar parasztokat szerződtet hat hónapi mezőgazdasági idénymunkára, rendkívül előnyös fizetési feltételek mellett. Az önként jelentkezőkkel szabályos munkavállalási szerződést kötnek, s a helyszínre szállításról gondoskodnak. A munkavállalás nyelvtudáshoz nincs kötve. Mindössze az önkéntességet hangsúlyozzák, és azt, hogy a jelentkezők lehetőleg onnan kerüljenek ki, ahol felesleges munkáskéz akad a mezőgazdaságban.

Vén kalapját szorongatva állt a hirdetőtábla előtt, mert rögtön arra gondolt, hogy ezt meg kellene próbálni. De mit szól az asszony, mi lesz a családdal? És jöttek sorba a kérdések. Egy ideig még álldogált, aztán ment a dolga után. Ám a hirdetés többé nem ment ki a fejéből.

Közben teltek a napok. Már tavaszi fényzáróban fürdött a tanya, amikor megtudta, hogy az útlevelet is elintézik. Egy nap aztán vette a bátorságot, s bement a városi hivatalba. Az asszony akkorra már többször kisírta magát, de végül is elfogadta, hogy élete párja neki vágjon az ismeretlennek. S nem is olyan soká az ember fölszedte a tarisznyát, és elindult. Valahol már piroslott a hajnal, de a világ még szürke párába burkolózva aludt, amikor néhány száz hasonszőrű társával felkapaszkodott a vonatra. A vonat mozdonya éleset füttyentett, s csattogni kezdett a kereke.

Aztán órák teltek el, éjszakára nappal jött, s újra éjszaka, és őt vitte a gőzös. Egyre távolabb a családtól, a tanyától, a hazától. Elmaradoztak a faszorok árnyékában delelő parasztok, a tanyák, a fehér falú falusi házak, lassan elmaradt az egész ország. Társaival együtt kíváncsian tekingetett ki a vonat ablakából. Kellemesen változatos vidékek követték egymást, s elevenen lüktető városok. Egyszer sötétzöld fenyőerdők mellett, máskor homokos talajú gondozott földek mellett futott a vonat. Buja tocsogós rétek és dimbes-dombos sokszínű tájak maradtak el mögöttük. Tanyákat és falvakat is látott. De azok valahogy rendezettebbek és tisztábbak voltak, mint az otthoniak. A lágyan hullámzó zöld mezők között szinte jó volt megpihentetni rajtuk a szemét.

Már kezdte unni a vonatozást, amikor egy nagyobbacska település állomásán megállt a vonat. A nyelvet ugyan nem beszélte, de a csapatot kísérő német ügynökök kiabálásából megértette, hogy végetért a vonatozás, le kell szállni. Szedelőzködött hát, s majdnem elsőként leugrott a szerelvényről. Rend és tisztaság fogadta az állomáson. S rögtön észrevette azt is, hogy az állomás előtt lovasszekerek várakoznak.

Talán egy óra is eltelt, míg minden elrendeződött, s néhányadmagával elindult velük egy lovaskocsi. Nagy testű, lomha mozgású lova k húzták a stráfkocsit, s a bakon kék szemű, vöröses hajú, megtermett testű mogorva

öregember ült. Valamikor erőtől, egészségtől duzzadó ember lehetett, de már látszott, hogy eljárt felette az idő. Nem nézett rájuk, nem törődött velük. Ők pedig fázósan kuporogtak a nagyobb terhek szállítására szolgáló széles, lapos társzekerén. A naptár szerint ugyan már nyár eleje volt, de szokatlanul hűvös időjárás fogadta őket. S az út mellett hosszal elnyúló krumpli és káposztaföldek azt is jól mutatták, hogy esőben sem szűkölködött a vidék. Fázósan húzták össze magukat, egymáshoz is alig szóltak. Csak a dohányos dózni járt gyakran körbe közöttük. Sodortak egy-egy cigaretták és eregették a füstöt. Aztán már azt sem tették, mert ki tudja, hogy miként jutnak majd dohányhoz ebben az ismeretlen világban.

Már dél is elmúlt, amikor megérkeztek egy tanyára. Pontosabban egy jól kiépített magányos majorba, ahol a lakóház is több szobás, emeletes épület volt, meg a magtár is. Első látásra minden az életrevalóságról beszélt, és a jól bevált gazdálkodási módszerekről. Az is kiderült, hogy az öreg nem egyedül él a majorban. Élete párján kívül a legidősebb fia családja is vele lakik. A fiú azonban katonáskodik, így a gazdálkodás fonalát az öregember vezeti. Az elszállásolás ugyan hagyott egy kis kívánnivalót maga után, de másnap már valamennyien munkába álltak. Volt kapálni való bőven, hát tették a dolgukat. S ahogy teltek a munkás napok, egyre jobban feltalálták magukat. Bizonyos időközönként egy ügynök is megjelent, s igyekezett segítségükre lenni. Mert nyelvi nehézség és félreértés akadt azért bőven.

Már jól benne járt az idő a nyárban, amikor a mi emberünk kezdett többet megtudni a munkaadóról. Valamelyest már dadogta a nyelvüket is, így könnyebb dolga volt. Egyre inkább meggyőződött róla, hogy a gazdák mértekletes, józan emberek, de ugyanakkor rátartiak és makacsok is. Még a legkézenfekvőbb bizonyítékot sem fogadják el álláspontjuk megváltoztatására. Ráadásul rendkívül bizalmatlanok is az idegenből jött paraszttal szemben. Valami előítélet munkálkodott az öregemberben is, meg a feleségében is. A katonáskodó fiatal gazda feleségéről meg jobb nem is beszélni. Ez a hízásra hajlamos seszínű asszony még az őszinte szót sem fogadta őszintén, s olyan tartózkodó volt, hogy szinte süttött a hidegség belőle. Az biztos, hogy rend- és tisztaságszeretetük messze meghaladta a magyar paraszttokét, a munkában nem ismertek tréfát. De nem ismerték a jótékonykodást sem. Az ilyen-olyan gondokkal küszködő idegeneket véletlenül sem segítették. Saját megélhetésük és a vagyonuk gyarapítása mindennél fontosabb volt. Magukba forduló, tartózkodó emberek voltak. Talán a magasra szított hazafiság lángja építette, de az biztos, hogy átjárhatatlan fal választotta el őket a vendégmunkásoktól.

Kétség nem fér hozzá, jól megfizetnek bennünket – mondta társainak a mi emberünk, amikor a végeláthatatlan krumpliföldön éppen a termést zsákolták - de nincsen az Istennek olyan ajándéka, amiért kezet is fognának velünk. Így aztán kereset így vagy úgy, én már jobb szeretnék otthon lenni. És ettől a naptól fogva már nem érdekelte a roston sült kolbász illata sem, meg a csapolt söré sem. Csak a napokat számlálta, hogy mikor telik le a fél esztendő. Mire beköszöntött az ősz már azt is tudta, hogy arrafelé minden gazda tagja valamilyen szervezetnek. Hogy van a Német Munka Frontja, működik a Munkával a Szépségért Egyesület, meg létezik az Erő az Örömmön Keresztül szervezet is. Szóval a pángermán nacionalizmus éppen úgy jelen van az Elba mellett hosszal elterülő alföldön, mint a újabbnál újabb autótutak és a szép favázas régi épületek – állapította meg, és lassan csomagolni kezdte a holmiját. Aztán újra csattogni kezdett a gőzös kereke, s mire nagy pelyhekben szállingózni kezdett a hó idős Molnár Józsefet az Idő újra a hajdúböszörményi tanyavilágban találta. Ott, ahol a Remete-ér belefolyik a Hortobágy folyóba, a Tirimpó út mellett, az Edei tanyán, végezte tovább a dolgát. S alkonyatkor, ha vályúhoz hajtotta a teheneket nem német nótát dúdolgatott, hanem azt, hogy: „Nyoma sincs már a Tirimpó csárdának, Híre sincs már a régi jó világnak... Sok a tanya, lecsapolva a mocsár. Nincsen már, hol meghúzódjon a betyár.”

Pedig az újságok a Harmadik Birodalom győzelmeiről szóló hírekkel voltak tele, s a kis kristálydetektoros rádió is a német sikerekről zengedett. 1941 decemberét mutatták a naptárak.

Földön futók

A ló lassan húzta a szekeret. Minden mozdulat nehezebb volt, az egyik szeme helyén véres lyuk tátongott. Csak az előbb vakította meg egy eltévedt bombaszilánk. Az eget súlyos felhők takarták, és egyhangúan csöpögött az eső. Minden nyirkos volt és esőszagú. A tanya, amely eddig otthonként szolgált lassan esőfüggöny mögé bújt. Talán eszükbe sem jutott, hogy visszanezzenek rá. Körülöttük minden a halálról beszélt. A szikfokok vízzel megtelve lefelé húzták őket. A kerekek tengelyig süllyedtek, lábuk alatt szotyogott a sár. És a lövedékek egymás után csattantak a pocsolyákban. A front mögé akartak jutni. A tanyájukba már befészkeltek magukat az oroszok. Tankok forogtak a sárban libát, kacsát, tyúkokat, malacokat taposva maguk alá. Ott maradásuk már nem lehetett. Ezért döntött úgy az ember, hogy elmenekülnek. Szekérre tett egy zsák lisztet, talán egy pokrócot meg egy dunnát is, és nyolc apró gyermekével és a feleségével elindultak. Mentek, de maguk sem tudták hová. Egyik napról a másikra földönfutók lettek. Már esteledett, amikor a Hortobágy folyóhoz értek. Híd nem lévén nekihajtott az ember a víznek. Ismerte a folyót, tudta nem mély. A víz közepén mégis megfeneklett a szekér. Az aldeszkák között pillanatok alatt beáramlott a víz. A szekérderékban kuporgó négy legkisebb gyermek a nagy ijedelem miatt még sivalkodni is elfe-

lejtett. A négy nagyobb meg az anyjkkal együtt nekifeszült a szekérnek. Az apjuk a lovat bízta és húzta szekeresül. Szívósak voltak és örömtelenek, ám a szekér egy idő után megmozdult. Sárosan, vizesen átvergődtek a túlsó partra. És haladtak tovább. Már nem tudták, hogy köd szitál vagy eső esik. Sötét volt. Átláthatatlan október végi éjszaka. Csak a tankok dübörögtek és az ágyúk muzsikáltak. Néha torkolattüzek lobbantak. Egyébként a nagy legelőn ásított volna az őszi unalom. Aztán valamikor éjjel körül a Feketerétre érkeztek. Egy vákáncsos család kiskunyhójában találtak menedéket. Evésről, ivásról szó sem volt. Csupán szalmát szórtak a földre, s úgy sárosan vizesen egymáshoz bújva, mint a malacok, álmra hajtották fejüket. Hogy álmodtak-e nem tudhatni. De való igaz, hogy édesanyám Kocsis Jánosné, született Poór Róza rémálmaiban ma 70 évvel a történések után is visszaköszön a menekülés emléke. 1944. október 22-én ugyanis Kisszeg pusztáról, a Hortobágy folyó által körülszegett területről, melyet Hajdúböszörmény város 1929-ben vásárolt meg a Semsey uradalomtól, az ő családja menekült Fekete-rétre. Testvérei közül a legnagyobb 16 éves volt, a legkisebb mindössze 3 éves. Édesanyám akkor töltötte be a 14. életévét. Szülei, Poór Imre és S. Varga Julianna, akik a népes családot sértetlenül kalauzolták a háború borzalmai között 1940. október 1-jétől bérelték Kisszeg pusztán Hajdúböszörmény város nagytanyáját 50 katasztrális hold szántóval és 20 hold legelővel.

Nádkúpok rejtekében

Amikor visszakerültek a tanyára a front már messze járt. A levegőnek dørszaga volt, s a kurta nappalokat egyre hosszabb éjszakák követték. Napközben többnyire nyirkos köd ülte meg a legelőt. Betakart mindent. Kilőtt tankot, lótetemet, döglött tehenet egyaránt. A dérütötte földeken varjak károgtak. Egyhangú, unalmas november végi napok követték egymást. A nagyházba nem mertek beköltözni. Csavargó, kóborló, garázda népségből ugyanis jutott a tanyára is elegendő. Szökött szovjet katona, alakulatától szándékosan vagy akaratlanul elmaradó martalóc akadt szép számmal. A szemük, mint űzött farkasoké félelmesen villogott. Nem lehetett tudni, hogy honnan jönnek, mikor, de jöttek. Lóháton és fegyveresen. S ahol megjelentek fanyar, hervadó illattal telt meg a levegő. Meggyalázott gyermeklányok, zokogó asszonyok, felpofozott férfiak maradtak utánuk. Így hát a nagyház helyett a hodály melletti cselédházban húzták meg magukat. Éjszakánként minden neszre riadtan ugrottak fel. Különösen a szülők és a két nagyobb lány szívét szorította a félelem. Arcukra ráncokat szántott a szorongás, s vad, zavaros képek cikáztak előttük. Mígnem az apa kifundálta a két nagyobb gyermeklány búvóhelyét.

A nagyház mögött alig kőhajtásnyira több ezer nádkévből nádkúpok sorakoztak. Még az előző télről maradtak ott. Az egyiknek üreget formált a belsejében, és egy régi pokrócot takart az üreg aljára. Kész volt a menedék. Ha nem kívánt jövevény tűnt fel a láthatáron – már ha a köd miatt látni lehetett – a két gyermek már osont is a nádkúpok felé. Az éjszakákat meg eleve ott töltötték. Nehéz, idegtépő idők voltak azok. Ahogy a nádkúp oldalán bebújtak az üregbe rájuk szakadt a sötétség. Végtelen magány és kiszolgáltatottság vette őket körül. Csak a tél elől a nádkúp alá menekült mezei férgek kaparásztak mellettük. Megszólalni nem mertek. Sokszor napok és éjszakák folytak egybe. Étlen szomjan várták az idők jobbra fordulását. Nem egyszer rázta őket a hideg, s vacogtak hideg miatt, félelem miatt egyaránt. Aztán az is megtörtént, hogy a tanyába érkező hívatlan vendégeknek lövöldözni támadt kedvük. A nádkúpok felett kerengő varjakra céloztak. Ilyenkor fütyültek körülöttük a folyók. Ijedten lapultak, szinte szuszogni sem mertek. Kezüik, lábuk elzsibbadt, egész testük megdermedt. Azt hitték sosem lesz vége a szenvedésüknek. Mígnem eljött a nap, amikor már nem kellett a nádkúpban lakniuk. De orrukban örökre ottmaradt a nyirkos nádkévék rothadó szaga, s ízületeikben a dérütötte őszi éjszakák hideg lehelete. Szokta is mondani édesanyám, hogy ott és akkor, 1944 novemberében, Kiszeg-pusztán fáztam ki egy életre. Mert, hogy a nádkúpban menedéket találó kisebbik gyermeklány ő volt. A nagyobbik meg a nővére, Poór Julianna, aki akkor alig volt még tizenhat esztendő.

Hívatlan vendégek

A Nap lebukni készült a tanya mögött. Búcsúzó fénye még ott vibrált a nádtetőn, de már érezni lehetett, hogy jön az este. A legény bent a házban nagy munkában volt. Vacsorát készített magának. Még délután megkopasztott egy kakast, s most tepsibe fektetve éppen szalonnával tűzdelte meg. Sót már hintett rá bőven, borsot is szeretett volna rá szórni, de az már hónapokkal ezelőtt kifogyott. Fialtal lelke ujjongott: végre lesz egy jó vacsorám. Hetek óta ugyanis egyedül tartózkodott a tanyán, s az évése nagyon rendszertelenül zajlott. Gondozta a jószágokat, végezte az őszi munkákat. Nem nagyon volt ideje ételkészítésre, bár szeretett a tűzhely körül forogódnival. Napról-napra evett, amit talált a kamarában. Meg aztán özszebarátkozott a magas szénatartó tetején szolgálatot teljesítő rádiós

Ifj. Kocsis János 1945-ben

katonával. S együtt eszegették a katonai konzerveket. Néhány hete azonban a katonát elvitték. A szomszéd tanyából a német katonai őrs is elvonult. Hívták őt is, hogy menjen velük, mert jönnek az oroszok, de ő csak legyintett: Aztán a jószágokkal akkor mi lesz? – mondta, és maradt. Teltek a napok, de nem jöttek az oroszok. Pontosabban jöttek, de a tanyától messzebb eső úton vonultak tovább. Nem is találkozott velük. Távolról azonban hozta az őszi szél a tankok dübörgését, a robbanások tompa puffanásait, s a fegyverek ropogásának hangját. Szóval egyik napról a másikra ő tanyástól, jószágostól a front mögött maradt. Apja tartalékosként katonai szolgálatra hívatott, nevelőanyja meg a féltestvére, a városi rokonoknál húzták meg magukat. Így aztán egyedül éldegélt a tanyán.

A tepsit éppen becsúsztotta a forró kemencébe, s mosolyogva nézte, ahogy a szalonnacsíkok sercegni, pörkölődni kezdtek, amikor szokatlan mozgás támadt az udvaron. Három lovas vágtatott be a ház elé. Villámgyorsan ugrottak le a lovakról, s mire észbekapott már lökdösték is maguk előtt. Érteni nem értette, hogy mit kiabálnak. De a mutogatásokból kisilabizálta: enni, inni akarnak, és abrakot a lovaiknak. Mire a lovak elé szénát lökött a három idegen már kihúzta a tepsit a kemencéből. Igaz, a kakas még csak most kezdett volna pirulni, de nem törődtek vele. Tépték, szaggatták, falták a sületlen húst. A falásban, hogy le ne maradjanak egymástól egyik kezüket folyton a tepsin tartották. Az egyik, talán a legidősebb, marcona tekintetű, lógó bajszú láthatóan uralta is a többit. Az első falat mindig az övé volt. A másik sunyi képű szőke ember volt. A harmadik meg afféle mitugrász kisember. A legény nézte őket, szájában összefutott a nyál. Nyeldekelt, köhécselt. S talál félt is, bár nem tartozott a bátortalan emberek közé. Egyszer aztán befejezték a zabálást, és a jól végzett munka örömevel, no meg a tele has bágyasztó érzetével, csizmástól, katonaköpenyestől hanyatt vágták magukat az ágyon. Csak úgy kereszt irányban. Előbb azonban még a legényt a bejárati ajtó elé állították kívülről. Szóval strázsálnom kell őket, hogy az álmuk nyugodt legyen – értette meg a legény miközben egyik lábáról a másikra állt a gyorsan kihűlő őszi estében. Aztán teltek az órák. A Hold is feljött az égre. Sápadt arccal tekintett a tanyára, s hideget lehelt a földre. Fázott a legény, és úgy érezte a csillagok is reszketnek az égen. Véget érni nem akaró, hosszú éjszaka következett. Majd mikor az utolsó csillag is kialudt az égen, a házban mozgolódás hallatszott. A lógó bajszú fekete ember kivágta az ajtót, s magával terelve a másik kettőt már útra készen is voltak. Egy ugrással a lovak hátán teremtek, s amilyen váratlanul érkeztek alkonyatkor, olyan hirtelen vágtattak el a hajnali szürkületben. Nem vittek magukkal semmit. Ám ajándékot hagytak bőven. Az ágy, melyen aludtak, nyüzsgött a tetűtől. Azonban mire az őszi reggelen kiaranylott a Nap a felhők mögül a legény az egész ágyat a kemencébe hányta. Nem kímélve sem dunnát, sem párnát, sem szalmazsákot. És miközben nézte a mindent felfaló lángokat csöndesen megálapította: A piszkos muszkák jól kibabráltak velem.

Aztán évek, évtizedek teltek el. Emlékeiben azonban sokszor visszagyalogolt a hajdani hívatlan vendégek látogatásához. Újra meg újra elsorolta. S amikor e sorok írója füstölgött, hogy ezt már hallottam, csak annyit mondott: Pedig fiacskám ez megtörtént. És tényleg megtörtént, mert az az egykori legény ott a Kispród tanya 758. sz. alatt az én édesapám volt.

Szemükben a jövő ragyogott

Ősz volt. Ökörnyál úszott a levegőben, s az ég kék tükrében vadlibák kiáltottak. Hét lovaskocsi nyargalt a földúton. Az első az ifjú párt, a többi meg a násznépet vitte. Csak alig órája, hogy megtörtén a városi templomban az esketés, és most a tanyára igyekeztek, hogy megüljék a lakodalmat. Vígán pattogtak az ostorok, táncoltak a lovak, s a levegőég kacagástól volt hangos. Az ülések alól előkerültek a pálinkás butykosok. Kézről kézre járva ragyogtatni kezdtek az emberek tekintetét. A hátsó kocsin a cigányok sem lustálkodtak. Pengtek a húrok, szállt a muzsika. Amikor a tanya közelébe értek olyan nótázás kezdődött, hogy a lebukni készülő Nap is megállt egy pillanatra az ég alján, s bágyadt ragyogással bearanyozta a násznépet.

Az ifjú pár 1949-ben

Az első kocsi még meg sem állt a tanyaudvaron, amikor a vőlegény vidáman leugrott és ölébe kapta a menyasszonyát. Szaladva indult vele a pitvar ajtóban várakozó szülők elé. Lengett, libegett a fehér fátyol, s szégyellősen pirult a lány.

Apám, a pap áldásával jövünk, engedje, hogy bemenjünk – szólt a vőlegény, és szinte átrepülte a küszöböt. Mire az öregek Isten hozott beneteket – mondtak már javában szólt a muzsika. Csárdást húztak a javából. Fergeteges tánc kezdődött. Dobbantak a lábak, suhogtak a szoknyák. Pörgött, forgott az egész világ. Vőlegénye karján libegett, szállt a menyasszony is. Tekintetük egymásba kapaszkodott, s egybeolvadt lélekkel szárnyaltak a jövő felé. A jövő felé, melyből az élet majd ötvenhárom házasságban töltött esztendő adott nekik. A szüleim ugyanis 1949. október 6-án fogadtak örök hűséget egymásnak, s édesapám haláláig, 2002-ig éltek boldog házasságban.

Takarók a Baraksóban 1950-es évek eleje

Egy régi nyár emléke

Öten hajladoztak a sárga búzatengerben. Két férfi, egy idősebb és egy fiatalember, apa és fia, vágták a búzát. Kaszával a kézben csak lépkedtek és suhintottak, s az érett kalásztömeg hullott szép rendbe. Az első rendet a fiatalember vágta, a másodikat az apa. Utánuk két asszony haladt. A két marokszedő. Az első rendet a fiatalember felesége, a másodikat a sógornője szedte. Kákóval a kézben hajladoztak, s egy-egy félölnyi szárastól levágtott búzát raktak az öt évesnyi leányka által leterített kötélre. A kötelet még alig pitymallott, amikor elkészítették. A harmatos búzából lehetett ugyanis jó kötelet csinálni. Marokkal húzták ki a földből tövestől a növényt, a kalászos részét csinosan összeillesztették, a szárazakat összesodorták és a kalász alatt bogot kötöttek rá. Miután mindkét

Takarás Kispródon 1950-es évek

Asztagok között Kispródon 1955-ben

Búzakeresztek Kispródon 1950-ben

ben szórta a sugarait. Forró nyári nap ígérkezett. Szellő sem lebbent és az ég tisztán kékllett. Még csak egy maréknyi báránnyfelhő sem mutatkozott. Árnyék sehol. Csak szárazság és meleg dőlt az égből. Egyre jobban izzadtak. Az ingujjjasan kaszáló férfiak hátához odatapadt az ing, s kalapjuk alól végig az arcukon csorgott az izzadtság sós leve. A két fiatalasszony is gyakran emelte arca elé a kötényt, hogy vízben fürdő arcukat megtöröljék. Különösen a fiatalabb szenvedett nagyon a hőségtől. Állapotos volt, s az utolsó napokban járt. Megvastagodott testét már alig bírta, minden mozdulat neheze ére esett. Nagyra nőtt hasától alig fért mikor a rend fölé hajolt. A nap hevétől egyre szárazabbá lett tarló is szúrta a lábát, de eszébe sem jutott, hogy panaszkodjon. Csupán a kislány nem vett tudomást a hőségről. Elterítette a kötelet, s míg a második markot is belerakták mindig volt egy szusszanásnyi ideje. Ilyenkor vígan szaladt az előző nap rakott keresztek tövébe rejtett vizesbádoghoz, hogy igyon egyet, vagy, hogy odavigye a felnőtteknek. Közben egy-egy pillangót vagy szöcskét is megkergetett. Amikor az ég tetejére hágott a Nap, bementek a tanyába. A gémeskút melletti

marok a kötélre került, a búzakévéket bekötötték. Szótlanul dolgoztak egymás keze alá. Tudták mit és hogyan kell csinálniuk, hogy takaros munkát végezzenek. Nem is maradt utánuk magas tarlótorzs, őszszekuszálódott búzaszál, csupán katonás rendben fekvő csinos búzakévék.

A Nap már magasan járt, s egyre heveseb-

vályúba vizet húztak, megöblögették megfáradt testüket és evéshez láttak. Savanyú krumplileves, füstölt, főtt disznócsülökkel várta őket jó tejfölösen. A tanyában maradt idősebb asszony ugyanis jól tudta, hogy olyan étel kell, ami szomjat is olt, de erőt is pótol. Mert a takarás- így nevezték maguk között a gabonafélék aratását - kiveszi az emberből az életet. Ráadásul süttött hát csőregefánkot is.

Ebéd után négy óra feléig maradtak bent a tanyában. Az emberek közben megkalapálták a kaszákat, sőt az idősebbik a tanyát övező akácok hűvösében szunyókált is egy keveset. Csak úgy egy földre terített búzászsákra ledőlve, kalapját a szemére húzva. A fiatalembernek nem volt ideje aludni. Vizet kellett merni a jószágoknak. Meg aztán gyakran rajta felejtette tekintetét az asszonyán is. Látta, hogy nehezen mozog, hogy tapogatja a derekát, miközben az öregedő asszonynak - anyósának- segítkezik, pillantása sokszor a messzeségbe réved. Volt valami szokatlan a fiatalasszonyban. Csak bírja ki ezeket a napokat – gondolta, s valami kis aggodalom költözött a lelkébe.

Aztán eljött a délután, s ők indultak. A szénatartó lábához kötött kutya ásítva nézett utánuk, a verebek meg hangoskodva fürödtek a tanyaudvar porában.

Kint a búzaföldön szinte állt a levegő. Tombolt a hőség, perzselte a nyár. Már jó ideje dolgoztak, amikor valami kis hűvös fuvallat szaladt át a tarlón. Az idősebb ember azonnal észrevette, s fölneézett az égre. Egyelőre nem látott semmi különösét, csupán báránnyfelhők kezdtek gyülekezni. Mégis valami nyugtalanságot érzett a levegőben. Később nyugaton sötétedni kezdett az ég, s hamarosan a szél szárnya is megmozdult. Apám, jobb lesz, ha keresztelünk – mondta a fiatalember, és tette le a kaszát. Az öregebb jóváhagyólag intett, s csak annyit mondott: Az anyáról jön, nagy eső lesz. Meg vihar is. Szedni kezdték össze a tarlón szertefekvő búzakévéket. Szaladva jártak, hogy még a vihar előtt a tarló közepén szépen nyílegyenes sorban egymástól azonos távolságokra, dülőtől dülőig tizenhatsz-tizenhatsz kévéként összerakják őket. Mire a kereszttek tetejére az utolsó kévéket, a papokat, is fölrakták teljesen megváltozott az idő. Az égen villámok cikáztak, a nappal homállyá szűrült, s itt-ott nagy szemű eső koppant. Még el sem érték a tanyát, amikor eszeveszett vihar kezdődött. Bömbölt a szél, zokogtak az akácok és csak dörgött, dübörgött az ég. Aztán egy váratlan pillanatban egy láthatatlan kéz föltépte a fellegek hasát, s zuhogni kezdett az eső.

Késő estébe hajlott már az idő, amikor valamelyest szünni kezdett az égi háború. Vajon mi maradt a termésből? – néztek egymásra nyugtalanul, majd aludni tértek. Az alvásból azonban nem lett semmi. Éjfél körül a tüzes szemű fiatalembernek lovakat kellett szerszámoznia. Vajúdó feleségével

a távoli városba kellett szekereznie. És másnap, 1950. július 24-én késő este, hosszú, nehéz vajúadás után megszülettem én. Nagypám és édesapám akkor már tudták, hogy a búzakeresztek többsége bokáig vízben áll, hogy a kenyérnek való egy része tönkrement. Hogy az élet – a búzát nevezték így - , ott kint a földeken haldoklik, de ott bent a szülőotthonban egy parányi leányka, egy új élet, békésen szendereg.

Féllábú ember a répaföldön

Gyorsan ellobbant a nyár. A répaföldön már az ősz – és az esőszag keveredett. A habos felhők eltűntek az égről, s a vastag szürke fellegeken nem tudott átlopódní a napsugár. Az esték ködöt leheltek, és hajnalban hiába kiáltott új napot a kakas, k nem akart megvirradni. Homályosak, szürkék voltak a reggelek, és sokszor egész nap szitált az eső. A répa azonban még a földben volt. Kiszedését csak most határozták el. Kéz-
zel és ásóval látott neki az asszony a nagyobbik fiával meg a leánykájával. Egész nap ott fagyoskodtak a répaföldön, de lassan haladtak. Mire az ásóval kiforgatták a sáros földből a répa gyökereket már fáradtak voltak, s miközben a koronázás-
hoz csomóba rakták őket a sok

Tóth Sándor 1930-as évek végén

hajlongástól az asszonymak mindig megfájdult a feje. Aztán következett még a répa leveles részének az eltávolítása, a koronázás. Lassú, nehéz munka volt ez. Egyik kézben fogni, tartani a nagyra nőtt répagyökeret, a másikkal pedig egy nehezebb késsel vagy bárdal egyetlen csapással levágni a leveles részt. Nem összevissza csapkodással, hanem egyetlen jól célzott vágással. Egyébként a télire szalmával, földdel elvermelt takarmányrépa hamar rothadásnak indulhat. Mondani sem kell, az asszony egyik szeme munka közben mindig a gyermekein volt. Féltette őket, hogy kárt csinálnak magukban. Tulajdonképpen az urával szokták a takarmányrépát betakarítani, de most nagyon közbeszólt az élet. Beteg az ember.

Ott ül bent a tanyában a beteg ember. A lakóház apró ablakszemén át látja, hogy küszködik a családja. Sajnálja az asszonyt, sajnálja a gyermekeit.

Indulás a répaföldre

csak nézi az üresen lógó nadrágszárát. De legjobban azért a lelke fáj, mert mit ér a parasztember, ha nincsen lába. Nem tud szántani, nem tud kaszálni, szekeret rakni. Egyáltalán, nem tud elvégezni semmit, amit egy tanyai parasztgazdaságban meg kell csinálni. Ki tudja hányszor jutott már el gondolatban ama végső elhatározáshoz, de bátorsága még sosem volt cselekedni.

Most azonban, mintha felhőkön áttör egy napsugár, új gondolata támadt. Alig győzte várni, hogy az asszonya valami harapnivalóért beszalajtsa a gyereket a tanyába. Hozzátok gyorsan a talicskát, s toljatok ki a répaföldre – kiáltotta a gyermekeinek, s valami jó meleg simogatás volt a hangjában. A gyerekek nem tudták mire válni a parancsot, de engedelmeskedtek. Az asszony pedig nem tiltakozott, nem kérdezősködött. A kislányával kihozatta a tanyából a pokrócot, s az ura dereka kör csavarta és egy madzaggal jó szorosan megkötötte. Aztán a talicskát a tisztítandó répakupac mellé tolták, s az ura régi, megszokott mozdulattal koronázni kezdte a répát. Körülötte búsan dúdolt az őszi szél, s hordta az ázott mezők szagát. De ő, a féllábú Tóth Sándor, ott a Brassó halom közelében, késő délután már füttyörészte is a legénykori kedves nótáját: „A Brassó halom alatt Be sokat rám süttött a nap. Kedves rózsám dunyhád alatt. De sokszor meg csókoltalak.”

S legfőképpen sajnálja önmagát. Nincs még két hónapja, hogy az orvosok levágták a lábát. Fáj az már régóta, de nem sokat törődött vele. Hol az időjárás változására fogta, hol a sok munkára a nyilallásokat. Az utóbbi időkben azonban már tűrhetetlen volt a fájás. Éjszakákon át nem aludt, csak lógatta le az ágyról a lábát. Persze fáj az most is, pedig már lába sincs. Az orvosok valami fantomfájdalomról beszélnek, ő meg

Barázdák őrzik emlékét

Vetés

Boronálás

Szürke volt az egész világ. A fellegek szinte a földig hajoltak. Késő ősre járt az idő. Az eső még nem esett, de a szaga már benne volt a levegőben. Minden jel arra mutatott, hogy hamarosan ködölni kezd. Szántani való azonban még volt bőven. Fogta hát az ember a lovakat, eke elé állította őket, s indult a tanya mögé szántani. Először egyik dülőtől a másikig felbarázdolt. Aztán két kezével, olyan erővel markolta meg az ekeszarvát, hogy szinte taszította maga előtt a barázdában a lovakat. A zsíros, feketeföld omlott az ekevas után. Csak úgy mentében hajolt le, s emelt egy rögöt a markába. Ujjai közt szétmorzsolta, és mámorosan szívta be orrába a föld szagát. Aztán csak ment, ment az eke után. Felette varjak károgtak, a fellegek is alacsonyabbra úsztak, de nem törődött semmivel. Csak a lovakat látta, az eketaligát meg a zsírosan csillogó barázdát. A föld embere volt. Az Isten is parasztnak teremtette. Már párállott a hátán a kisujjas a nagy igyekezettől, de nem jutott eszébe, hogy pihenni kellene. Csak a szántásra gondolt. Arra, hogy barázda barázdára fordul, s

Kazlazás

Őszi szántás

mielőtt beállna az idő kész lesz a munkával. Mindazonáltal nem sietett. Lassú, súlyos léptekkel haladt a lovak után. Tudta, ki tudja ősei hány íziglen örökítették át neki, hogy a jó munkához türelem és idő kell. S ha szánt az ember a szántáson kell, hogy járjon az esze. Dél körül járhatott az idő, amikor először megállt. Akkor sem maga miatt, hanem a lovaknak kellett egy kis pihenő. Kérges tenyerével végig simított rajtuk, az istrángot meglazította, s hagyta, hogy a maguk igénye szerint ácsorogjanak egy keveset. Ő maga dohányos dóznit húzott elő a kisujjasa zsebéből. Sodort egy cigarettát, s végtelen nyugalommal eregette a füstöt. Nem ült le. No, nem azért, mintha félt volna a föld nyirkos őszi leheletétől. Egyszerűen csak jobban esett neki az ekeszarvára támaszkodni, mert így tekintete újra meg újra végigjárhatta a felszántott földet. Maga sem tudta, de gyönyörködött. Aztán amikor a cigaretta izzás helyett már kialudni készült, s úgy megrövidült, hogy csak éppen megragadt a szája szélén, újra munkához látott. Beállt a barázdába, és szólt a lovaknak. Azok hűséges társaiként indultak is rögtön. Nem kellett ostor, de még gyeplőrángatás sem. Ember és állat érezte egymás akaratát. Aztán, amikor már sokszor megtették az utat egyik dűlőtől a másikig, lassan alkonyodni kezdett. A tanya kezdett szürkéségbe takaródní, s a dűlő menti akácok alakja egyre halványabban látszott. Föltartóztathatatlanul és hívatlanul megérkezett az este. Még került egyet, s mire a vak novemberi sötét ráborult a szántásra, bement a tanyába. Másnap reggel azonban már megint ott gyalogolt az eke után, s ott ment a harmadik, meg a negyedik napon is. Nem panaszkodott fáradtságra, nem veszekedett a lovakkal, csupán tette a dolgát. Pedig tudta, hogy az állam majd ráteszi a kezét a termés nagy részére, hogy a beszolgáltatási rendszer miatt a hatalom lesöpri a padlást. Azonban a munka szentség volt számára. Tíz éve már, hogy idős Kocsis János az édesapám, az égi mezőkön barázdál. Megy most is az eke után, s míg egyik csillagtól a másikhoz eljut, néha a kispródi határra veti a tekintetét, oda, ahol az 1950-években húzott barázdák mindigre őrzik az emlékét.

A törvény nevében

Álmos koranyári délután volt. Fűszál se moccant, s a mezőkön pihent a csönd. A tanyában csak az apró gyermek és az apja tartózkodott. Az asszony még reggel összepakolt, és elment a városi piacra árulni. Túrót, tejfelt és tejet vitt magával, hogy csináljon egy keveske pénzt. Petróleumra, sóra, borsra így gyűjtögette össze a forintokat. Nem lévén itthon a feleség, hát az apa nem ment ki a földekre. A gyermeket nem hagyta egyedül, meg aztán a tanyában is akadt tennivaló. Egész délelőtt tett-vett. A gyermek ott csetlett-botlott mindig a nyomában, néha pityergett is egy keveset, de alapjában véve jól elvoltak kettesben.

A delelésen is túl voltak már. Most éppen egy kis pihenésre ült le a lakóház előtti kiskertben, ahol méhek zümmögtek az asszony által még tavasszal ültetett virágokon. A gyermek a virágfejeket húzogatta, s ha szirmok maradtak a kezében örömmel szaladt az apjához.

Estére meg kell ezeket is locsolni, csontszáraz alattuk a föld – gondolta éppen az ember, amikor ugatni kezdett a kutya. Föltekintett, s látta, hogy egy suberes szekér fordult a bejáróra.

Hát ez meg ki lehet? A lovakat nem ismerem, a szekér is idegen. No, meg ilyen nyári időben nem is szokott három-négy ember ülni egy szekéren. Vásárból nem jöhetnek, meg miért is jönnének. Talán az ekekapát jönnek kölcsön kérni, mert tengeri-húzatás ideje van. De azt a munkát meg nem délután szoktuk kezdeni. No, majd meg mondják, ha ide érnek – tett a férfi pontot a gondolataira, s felállt, hogy köszöntse az érkezőket. És abban a

Akiknél a padlássöprők jártak

Tanya 763. szám

menet az állam és a parasztság közötti kapitalista viszonyból az állam és a parasztság közti szocialista viszonyba ... A beadási rendszer igazságos, ezért a törvény nevében büntettedik, aki szabotálja vagy elmulasztja a beszolgáltatást stb., stb.”

Aztán intett a két végrehajtónak, s azok módszeresen kutakodni kezdtek. Benéztek az istállóba, a verembe, a tyúkólba és a disznóólba. Fölmásztak a padlásra, sőt a kamrába is benyitottak. A tanyasi ember meg csak állt, s maga sem értette, hogy miért nem kapja kézbe a vasvillát, és hányja csomóra ezeket a betolakodókat. Percek teltek vagy csak pillanatok, a két ember a disznóólból már hozta is a süldőket. Azok 40-50 kilósok lehettek és éktelenül visítóztak. Nem voltak szokva hozzá, hogy fülüknél, farkuknál megmarkolva suberdeszka közé hajítsák őket. Majd, amikor a disznókkal megvoltak a jól végzett munka örömeivel visszamásztak a szekérre. Az aktatáskás ember még mondott valamit a törvényről, s amilyen váratlanul jöttek, olyan váratlanul kifordultak a tanyaudvarból. A kapu melletti gémeskút, mint félrebillent nagy T betű rosszallóan nézett utánuk. A tanyasi ember, az édesapám, pedig csak állt, mint egy viharvert akác, amelynek a sors már a gyökerére tette a fejszét. A naptárak 1952-öt mutattak.

pillanatban fordult egyet vele a világ. A szekérről leugráló emberek egyikeben ugyanis az adóhivatal emberére ismert.

Ezek foglalni jöttek – villant át az agyán, és hideg verejték csurgott végig a hátán.

A rosszképű ember pedig egy árkuspapírt vett ki az aktatáskájából, s már olvasta is: „A terménybegyűjtés nem szükségintézkedés... át-

Tankok az őszi éjszakában

Kispródi parasztemberek

Vastag sötétség ült a tanyán. Bent a lakóházban pislákolta a petróleumlámpa. Az asztal körül öt, kéréses kezű parasztember ült. Kezüikkel a térdükre támaszkodva feszülten figyeltek. Az asztal közepén egy telepesrádió sercegett, zúgott-búgott. Néha a zúgás elcsendesedett, ilyenkor hangokat is lehetett hallani. A hat év körüli leánykát az anyja éppen most bújtatta ágyba. Fordult a fal felé, és aludj – mondta neki, s nyakig betakarta a dunnával. A kislány szemére azonban nem akart álom jönni. Melege volt, és köhögnie kellett. A tanya-
házban ugyanis szállt, gomolygott a cigarettafüst. A dohányos dózsi gyakran körbejárt, s a kéréses kezű emberek egyetlen mozdulattal megsodorták a cigarettát. Egyiket a másikról gyújtották. Közben nagyokat hallgattak. Ha a rádió hangja kicsit erősödött, szinte felsőtestükkel betakarták, annyira föléje hajoltak. Lesték, várták a híreket. Napok óta minden este így ültek az asztal körül. A szomszédos tanyaiból jöttek össze, s az arcukra a várakozás feszültsége

csak ritkán engedett mosolyt. A kislány nézte őket az ajtó mögötti ágyból, s nem értette, hogy miért olyan komolyak. Persze nem tudta, de ha tudta volna, sem értette volna, hogy valahol messze egy nagyvárosban böszült vihar tépi a fákat. Hogy fegyverek ropognak és emberek hálnak az utcán.

Aztán valamikor éjfél tájban az emberek szedelőzködni kezdtek. A rádió már alig tudott hangot préselni magából, csak recsegett. A petróleumlámpa üvege is bekormosodott. Hiába srófolták egyre feljebb, fénye már homállyá szürkült. Még egy kézfogás és súlyos lépésekkel eltűntek az őszi éjszakában. A kislány már rég az igazak álmát aludta. Nem látta őket, amint szájuk szélére ragadt cigarettavéggel az egész napi munkától kifáradva, félig éber, félig álomban, várják, egyre csak várják, hogy mit üzen a város. És nem hallotta azt sem, hogy apja miután kikísérte a szomszédokat, s bereteszelte az ajtót, asszonyának csak ennyit mondott: A kövesúton végeláthatatlan sorban tankok dübörögnek...

A naptárak 1956 novemberét mutatták. S ott azon az ajtó mögötti ágyon, a tanya 763. sz. alatt, e sorok írója aludta az igazak álmát. A ködös őszi éjszakában hazaigyekvők pedig a szomszéd tanyák lakói voltak. Papp Lajos, Gábor Miklós, Konyári Sándor és P. Balogh Pali bácsi. Tanyasi emberek, akik megelégték már a politika huncutságait, a rongy-senkikembergyalázó hatalmaskodásait, s 1956 októberében egy szebb holnapot dédelgettek a lelkükben. De november elején ott a kövesúton, a 35. számú főúton Miskolc irányából orosz tankok százai dübörögtek Debrecen felé.

Beteg a gyermek

Kispródi családok, gyerekek az 1950-es, hatvanas években

A pocsolyák vizét fodrozta a szél, s barka-szag úszott a levegőben. Minden jel arra mutatott, hogy megjött a tavasz. A tanya nyújtózkodott, és apró ablakszemeivel gyönyörködve nézte az ébredező határt. Előkerült a vetőgép, a borona és a henger. Megkezdődtek a tavaszi munkák. Egyik munka követte a másikat. A tanya körüli földeken, meg bent a tanyában is volt tennivaló bőven. Keltek a csirkék, s egymás után bújtak ki a tojásból a kislibák. Ráadásul az asszonynak ott volt a tavaszi nagytakarítás is. Húsvét előtt mindig meszelni is szokott. Nem nagyon figyelt most a két apró gyermekre. Látta, hogy játszanak a kiskertben, baj ott nem érheti őket, így hát végezte a dolgát.

A kislány azonban egyre többet pihent játék közben. Folyton elfáradt, émelygett, és néha szédült is. Leült a kerítés tövébe, s bágyadtan hordozta tekintetét végig az udvaron. Kedves kutyája, a Sajó, farkát csóválva dörgölődött hozzá, de a gyermek most nem figyel a kutyára sem. Fázott, a hideg rázta, majd hirtelen hőség járta át a testét, s nem volt ereje felállni. Amikor az anyja odalépett hozzá, már nem is ült, hanem inkább összegombolyodva feküdt a kerítés mellett. Kicsi teste iszonyúan forró volt, s szinte nem is volt már magánál. Az asszony ijedten kapta ölébe, s vitte be a házba. Érezte, tudta, hogy a gyermek nagyon lázas. Két-három korty teát itatott vele, megmérte a lázát, s betakarta az ágyon. Aztán riadtan szaladt a tanya mögé, hogy az ott boronáló emberének hírt adjon. Gyere gyorsan, mert beteg a gyermek.

Az ember gyorsan kifogta a borona elől a lovakat, s szaladt az állatokkal a tanyába. Nem kérdezett semmit, készítette elő a szekeret. Szénát rakott a szekérderékba, s arra pokrócot, lepedőt, dunnát, párnát. Az alélt gyermeket odahelyezte a pihepárnák közé. Aztán a másik apróságot ölbe véve az asszony is felült az ura mellé a bakra, s elindultak a városba, az orvoshoz. Szerencsére a dülölkön jól lehetett haladni. Itt-ott ugyan még tócsák is fénylettek, de a bőjti szelek már jól kiszikkasztották a földutakat. Nem voltak sárosak, inkább szíjasra keményedtek. Ahol lehetett még nyargaltak is, mégis egy örökkévalóság volt az út a városig. A szekérderékban a gyermek nehezen kapkodta a levegőt, néha motyogott is valamit. Azonban hiába beszéltek hozzá, hiába kérdezték, hogy mi fáj. Nem válaszolt.

A jó öreg gyermekorvos lakására szinte berontottak. Doktor úr, nagyon beteg a gyermek, tessék segíteni – mondta a férfi, miközben ócska kalapját feszültséggel tele gyűrögte a kezében. Az orvos szó nélkül indult a szekérhez. Sok-sok év orvosi tapasztalata volt már mögötte, s rövid időn belül mondta is, hogy mi a probléma. A gyermek kanyarós. A rendkívül magas láz hamarosan kihozza a testén a kiütéseket. A száj nyálkahártyáján az apró kékesfehér

pöttyök már meg is jelentek. Huruttal járó vírusos fertőző betegségről van szó, csak idő kérdése és a kisebbik gyermek is beleesik. Mindvégig melegben kell tartani az apró testet, s nagyon vigyázni, hogy a gyermek ne vakarja el a kiütéseket, mert akkor hegeseések fogják elcsúfítani a bőrét.

Már jócskán benne járt az idő a délutánban, amikor megérkeztek a tanyára. A gyermeket dunnástól vitték be a házba. Gyorsan rakták a tüzet, mert az áprilisi szél még azt a meleget is ellopta a tanyából, ami tegnapról még maradt. Aztán teltek a napok és az éjszakák. Tették a dolgukat, de a gyermeket állandóan szemmel tartották. Éjszakánként a petróleumlámpa gyér fénye szűrődött ki az ablakon. Ha valaki belesett volna a házba azt látta volna, hogy hol az anya, hol az apa ott ül a gyermek mellett. Fáradtságot nem ismerve virrasztottak. Előbb csak a nagyobbik gyermek mellett, aztán meg már mindkettő mellett. A kisebbik gyermek is belesett ugyanis a nyavalyába.

Mire azonban az orgona szórni kezdte az illatát a szomszéd tanyában, a gyermekek lábadozni kezdtek. A csúnya kiütések lassan teljesen levonultak a kis testekről, nem volt már láz sem, csak vézinaság és gyengeség. Enni azonban sokáig nem akartak, nagyon étvágytalanok voltak. Különösen a kisebbik, a fiúcska. Apja még kicsikót is ígért neki, csakhogy egyen valamint. Mígnem egy délelőtt arra lett figyelmes az anyjuk, hogy az apróságok pillangókat kergetnek a tanyaudvaron. Tudta, hogy most már nem kell bízni őket az evésre, tudta, hogy vége a nehéz időszaknak. S mint mikor felhőkön áttör egy napsugár mosoly jelent meg az arcán.

P.S. Abban az esztendőben, 1958 tavaszán, járványszerűen ütötte fel a fejét a kanyaró. A kispródi határrészen egymás után betegedtek meg a gyermekek. Hosszabb rövidebb ideig még a tanítás is szünetelt az iskolában. AA tanyasi asszonyok önfeláldozó szeretete és találékonyságának köszönhetően azonban egyetlen gyermek sem maradt ragyás.

H. Varga János tanyája

Kivirágzott a lélek

Paraszt szekér a csutkaföldön

Korán esteledett. Alig múlt néhány pillanat és a határ az éjszaka sötétsége alá húzódott. Pontosabban a vak novemberi este csak addig nehezedett rá a földekre, míg az égen meg nem jelent az örök vándor. Utána már a telehold sápadt arca világította be a mezőt. Látnivalója ugyan nem sok akadt, de arcán most is ott bujkált a hideg mosoly. A tanyák pedig közelebb, távolabb egymástól elszórtan bóbiskoltak a holdfényben. Várták csöndben, hogy a csillagok is kiüljenek az égre. Néha észak felől hegyes kis szelek szaladtak az akácok közé. Azok megrázkódtak, s lábaiknál zörögni kezdett a holt avar. Egyébként szinte kongott az ürességtől a határ. Ember és állat fedél alá húzódott már. Csupán egyetlen öregember mozgolódott még a határban. A holdvilágos éjszakában csutkát vágott. Szárvágóval, ő gagucsnak nevezte, lassú kimért mozdulatokkal lépkedett a kukoricaföldön. A megsárgult tengeriszárak menekültek volna előle, de ő a sorsukat beteljesítette. Bal kezével megfogta a szár derekát, a jobbában lévő gagucssal pedig levágta valamennyivel a talaj fölötti részén. Aztán, mikor egy kis öltre valót összegyűjtött belőlük, kötelet

csavart az elszáradt levelekből, és csutkakévéket kötött. Ezután már csak a kévék kúpba rakása volt hátra. Szerette ezt a munkát. Az őszi betakarításnak ez is része volt. Meg aztán szükség is volt a tengeriszárra. Leveleit télen a tehenek ették meg, s a megmaradt, a jószág által lekopasztott karót meg tüzelőnek használták. Magára adó parasztember nem is hagyott egyetlen tengeriszára sem a lábán.

Ő pedig adott magára. Most is azért szorgoskodott a késő estében, mert őseitől úgy tanulta, hogy csutkavágásra az az időszak a legalkalmasabb, amikor az esti páráktól már jól átítatódnak a száraz levelek. Akkor ugyanis a száraz levelek, mint az éles pengék, nem hasogatják össze a csutkavágó embert. A hold meg ad annyi világosságot, amennyi kell ehhez a munkához. Tette hát a dolgát. Lépett, hajlott, vágott.

Nem volt már fiatal. A szemöldöke, mint hosszú fehér sörte ívelte a szemét. És hosszú ősz szőrszálak kandikáltak ki az orrlíkából meg a füléből is. A tüdeje is zihált. Úgy mondták, bántja az asztma. Beszéd közben, különösen ködös őszi napokon, hosszan elnyújtva köhögött. Ennek ellenére dolgozott egész életében. Amolyan régi vágású embert volt, akinek a föld volt a mindene.

Aztán mikor a csillagok apró gyöngyökként már mindnyájan ott ragyogtak az égen, füttyülni támadt kedve. Nem is tudta, hogy jutott eszébe, de egy régi nóta dallama már szárnyalt is az őszi éjszakában. Majd jött a másik, meg a harmadik, meg a ki tudja hányadik. Mint az ég dunnája, ha télen kiszakad, és szállingózni kezdenek a hópelyhek, úgy röpködtek elő lelke mélyéről a nóták. Neki, akinek mindig csak a földtúrás jutott, akinek a sár volt a sorsa, egyszeriben kivirágzott a lelke. És most nem volt fulladás, nem sípolt a tüdő, nem jött a köhögés csak dallam volt és messze szálló lágy trillák. Miért is hallotta volna meg, hogy az egyik közeli tanya tetején egy bagoly is kuvikolt. A halál-bagoly, ahogy a tanyasiak nevezték.

És Pipó Gábor, mert így hívták a behavazott fejű embert, nem vágott a következő évben csutkát Kispródon. Elment a minden élők útján. Néhány és múlva földje sorsát is kijelölte a történelem. A mezőgazdaság felfejlesztésével eltűntek a dülők, a tanyák, s velük együtt feledésbe mentek a „fűhajfődek” is.

Tanyázás

Búcsúzott a Nap, s a Hóba bújt tanyákra néhány pillanatra még az alkony fénye vetült. Aztán gyorsan leszállt a téli este, s átláthatatlan szürkeség ült a határra. Csönd volt és sötétség. Ember és állat egyaránt fedés alá húzódott már. A hold is eltévedt valahol a felhők között, mert fénye nem mutatott utat a gyalogosoknak. Pedig négyen lépkedtek a dülön. Egy ember az asszonyával és két apró gyermekével. Mellettük jeges szél tépte a fákat, s hó-illattal volt tele a levegő. Csizmájuk alatt ropogott a friss hó, s arcukba bele-belemart a hideg, de nem törődtek vele. Az ember, kucsmáját mélyen a fülére húzva, elől ment. Kezében egy viharlámpát vitt, annak imbolygó fényével világította meg az utat. Utána a két gyermek lépkedett, ügyelve, hogy mindig apjuk nyomába lépjenek, mert egyébként hóval telik meg a kiscsizmájuk. Persze így is jutott azokba a fehér áldásból, ám észre sem vették. A sort az asszony zárta. Ő szinte nem is nézett a lába alá, hiszen behunyta szemmel is tudta, hogy merre kell mennie. A szomszédokhoz igyekeztek tanyázni. A viharlámpa apró fénye, mint röpködő Szent János bogár ragyogása, ide-oda mozgott a dülön.

Már jó ideje taposták a havat, amikor füst szag csapott az orrukba. Látni ugyan még nem látták, de a füst alapján pontosan tudták, hogy a szomszéd tanya már nincsen messze. A füst ugyanis annak a kéményéből szállt tova a földek felett. S valóban, néhány száz lépés után, már ugatva szaladt eléjük a szomszédék kutyája.

Aztán kezdetét vette a tanyázás. A tanyasi emberek megszokott téli szórakozása. A férfiak, mert véletlenül négy család is összejött a szomszédnál, az asztal köré ültek. Hamar előkerült a magyar kártya, s beszélgetés, tréfálgatás közben lap lapot ütött. Az asszonyok inkább a kemence körül telepedtek le. A gyerekek meg az ajtó mögötti részen játékba kezdtek. A falbarakott tűzhely mellé készített tengericsutkákból házakat, górékat, várakat építettek. Majd egyetlen mozdulattal romba döntötték mindent. Aztán kikönyörögték, hogy kimehessenek egy kicsit a pitvarba bújócskázni. Bizony ott hideg volt, s csak a nyitott kemenceszájból szűrődött ki fény, ám ott igazán felszabadultan lehetett lármázni. Jócskán kimelegedtek, amikor beparancsolták az asszonyok őket. S akkor bizony már ott illatozott az asztalon egy nagy tepszi betyárkrumpli, meg egy kis demizson bor is előkerült. A gyerekek a kemence mellé húzódtak, és türelmesen várták, hogy egy-egy tányér finomság a kezükbe kerüljön. A felnőttek meg körülülték a tepsit és szó nélkül vacsorázni kezdett a társaság apraja nagyja. A

A megölt legény barátai

férfiak néha koccintottak, az asszonyok és a gyermekek azonban csak jó hidegvizet ittak.

Vacsorázás után a férfiak hangulata már kicsit emelkedettebb volt. Egyikükmásikuk dudorászni kezdett, s a hajlott mestergerenda alatt gyakrabban csattant a tréfa. Később aztán álmosodni kezdtek a gyermekek, s az asszonyok is nagyokat pislogtak. Ideje volt a hazaindulásnak. Vették a kucsmákat, a nagykabátokat, a kendőket és búcsúzkodtak. Amikor kinyílt a tanya ajtaja szinte mellbe vágta őket a hideg.

Látod, szomszéd, mondtam én az ősszel, hogy nagyok a vakondtúrások, hideg tél lesz – kiáltotta még vissza férfi, és elindult a családja előtt. Libasorban szó nélkül követte a két gyermeke és a felesége. Alakjukat gyorsan elnyelte a téli éjszaka.

Megőltek egy legényt

A megölt legény barátai

Csendes nyáreste volt. Az alkonyugár csak most búcsúzott el, de a hárta már néptelen volt. Szellő olykorha lebbent, távolból kutyaugatást hozott. Egyébként csak egy-egy eltévedt vadméh zümmögése törte meg a csendet. A fűszálak hegyére leszállni készült a harmat. Itt is, ott is, mint apró gyöngy már csillogtatta magát. A mérhetetlen csöndben a nyári éjszakák muzsikusa hangolni kezdett. Valahol parasztszekér döcögött a dűlön, s nyöszörgő hangja egybeolvadt a tücsök ciripelésével.

A nyárperzselte kukoricás mellett hirtelen hangok támadtak. Fiatalok bicikliket tolvá haladtak az út felé. Vidáman nevetgéltek, hangjuk megtöltötte a koraéjszakát. Legények, leányok vagy heten-nyolcan egyik tanyából a másikba igyekeztek. Amint az akácfák sorfala közt húzódó kövesútra értek sorra pattantak fel a kerékpárok nyergébe. Csupán egyetlen leány maradt gyalogosan. Ő sem sokáig. Az egyik legény egyetlen ölelő mozdulattal maga elé emelte a kerékpárjára. Az útmenti árok oldalán álldogáló pipacsok mosolyogva néztek utánuk. Egy dűlőnyit sem haladtak, amikor az akácok sűrűjéből

egy legény ugrott eléjük. Hirtelen, mint zsákmányra leső fenevad. A szeme villogott, a tüdeje zilált. Nem szólt egy szót sem, csak megkapta a kerékpár kormányát, s másik kezében hosszú kés villant. A lány még föl sem ocsúdott a meglepetéstől, amikor a kerékpár borulni kezdett. A mögötte ülő legény karjai elernyedtek, és inkább sóhajtotta mintsem mondta: megszúrtak. Szájából vér buggyant ki, s tisztaságtól fehérlő inge egyre csatagosabb lett. Mire a többiek észrevették, hogy mi történt, már haldoklott. Megdermedve álltak körül, mígnem valamelyiknek eszébe jutott, hogy tenni kellene valamit. Eszeveszett kapkodásba kezdtek. Az egyik biciklivel rohant a távoli állami gazdaság felé, hogy telefonhoz jutva mentőt hívjon, a másik az inkább tanyaközpontnak, mint falunak nevezhető település felé vette az irányt, hogy értesítse a rendőrt. Ketten hárman a sérült fiatalembert próbálták bevinni a legközelebbi tanyába. Piros vérfoltok mutatták, hogy merre igyekeznek az úton. Aztán percek vagy órák teltek. A deszkakanapéra fektetett beteg már csak kapkodta a levegőt. A tehetetlenség és a félelem szorongatta a torkukat, egyre jobban érezték, hogy társuk számára nincs menekvés. S valóban mire mentő került és rendőr jött, a fiatalember sorsa bevégződött. Megdőbbenve álltak mellette. Valamennyien először szembesültek az elmúlással. Ráadásul az elmúlásnak is egy rettenetes formájával. Aztán hetek és hónapok teltek. Rendőrségi kihallgatásokra, szembesítésekre majd bírósági tárgyalásokra jártak. Lassan mindenre fény derült. Társukat szerelemfáltésból ölte meg egy szintén tanyasi fiatalember. Egy velük egyívású, hasonszórú legény, aki gyakran köztük múlatta az időt. Nem volt duhajkodó, hóbörgő ember, de azon a végzetes estén apja disznóvágáskor használt hatalmas szűrőkését rejtette a csizmája szárába. Tettéért hosszú börtönéveket kapott. Mire a szegedi Csillag börtönből szabadult, már nem voltak tanyák. A hajdani fiatalokat is szétszórta az élet. Felnőttek, apák, anyák lettek, az ország különböző pontjain teszik a dolgukat. Csak a Brassó-ér csordogál csendesen a helyén, s csendes nyári estén azt suttogja a part menti nádas, hogy 1957-ben a Brassó-zúgban, megöltek egy legényt.

Beszakadt a jég

A tanya melletti lapályon mindig megállt a víz. Talán azért, mert a környezeténél mélyebben fekvő terület volt. Mindenesetre másra nem igen lehetett használni, mint libalegélőnek. Mivel a mama százával keltette a kislibákat, jól is jött a lapos. Május végén, nyár elején, volt hova vezessék az anyaludak a kicsinyeiket füvet csipegetni.

Ha az őszi esőzések hosszasan tartottak december elejére szinte végeláthatatlan tó keletkezett a lapon. Aztán ha megérkezett a fagy, jégpályává változott az egész. Minél hidegebb téli napok köszöntöttek a vidékre, annál csillogott, annál ezüstösebb jégvilág alakult ki. Látványnak is

Szánkózás

szép volt, no meg a környékbeli gyermekek is nagyon szerették. Ott lehetett igazán sikakózni, nekifutásból száguldozni a tükörsima jégfelületen. Így aztán telente gyermekzsivaj töltötte meg a tanya környékét.

Most is öt-hat gyermek csúszkált, futkározott a jégen. Ha esni készültek különös táncmozdulatok révén szerezték vissza az egyensúlyokat, s ez igazán sok nevezetésre adott okot. Meg aztán sokszor ülve csúsztak tovább a jégen, mert mit sem használt a nadrágfék.

A Nap éppen most bújt elő a köd mögül. Sugarai a havas táj közepén megtalálták a jégmezőt is, és igazi fényjáték kezdődött. Csillogott-villogott minden. Kora délelőtt volt még, de gyönyörű nap ígérkezett.

Téli öröm Kispródon 1959-ben

Bent a tanyában öt-hat ember szorgoskodott az udvaron. Disznóvágás volt éppen. Már túl voltak a perzselésen, a gyerekek akkor még ott lábatlankodtak körülöttük. Bámulták, csodálták amint a megszúrt disznó testére rakott szalma lángot vetett. De most, hogy már a kaparáson is túljutottak, s a bontás került előtérbe, nem is bánták, hogy az apróság csúszkálni futott. Bontókések közelében ugyanis nincs helye a gyermekeknek. Máskor egyébként nem nagyon szerették a szülők a sikakózást. Féltették a kicsiket a kéz- és lábtöréstől, az orvosi segítségért messze kellett szekerezni. Meg aztán az apró csizmacskák is gyorsan nyűttek. Egy télen lyukasra lehetett csúszkálni egy csizmatalpat. Most azonban más mértékkel mértek. Ünnepe volt.

Szaladtak a percek, sikongtak a gyermekek. Jókedvüktől hangos volt a határ. Dél körül azonban megesett a baj. Az egyik kislány alatt beszakadt a jég. Egy pillanat alatt combközépig süllyedt, az egyik lába a hideg vízben. Mire a többiek kimenekítették a jeges vízből, a másik csizmacskája is bemerült, meg az ülepe is vizes lett. Fázni kezdett és pityeregni. A nagyobbak előbb nevetgéltek, egy kicsit csúfolkodtak is, de jobbnak látták bemenni a tanyába. Bazsika meg beszakadt a jég alá – mondták, s már rebbentek is szét az udvaron, hogy nehogy kijárjon egy pofon, mert nem

Disznóvágás Kispródon

vigyáztak a legkisebbre. A kicsi lány pedig ott hüppögött csuromvizesen. Mackónadrágjából – így hívták akkoriban a tréningruhát – csöpögött a víz, s lábai cuppogtak a kis gumicsizmákban. Olyan esetlen volt, mint egy fészkeből kihullott ázott madárfióka. Aztán az anyja beparancsolta a lakóházba, lerángatta róla a vizes ruhát, s odaültette a falba rakott konyha mellé. Pucér alsótestére egy pokrócot csavart. S büntetésből egész délután tüzelt a leányka. Csavarta a szalmacsóvákat, tördelte a gallyakat és rakta a tengeri csutkát a tűzre. Már nem is tartotta olyan szépnek a napot, pedig a lustán imbolygó lámpafénynél már a kolbászt töltötték a felnőttek...

Mostanában gyakran eszembe jut ez a régi történet. Azóta több mint ötven esztendő telt el. Egészen pontosan ötvennyolc év suhant el. A feledés iszapja takarja már a hajdani tanyát, ahol a disznóvágás munkálatait végezte a rokonság az apai nagyapámék kamrájának javára. És eltűnt a lapos is. A földgépek egyenesre szántották rég. Legfeljebb tavaszi olvadások, vagy nagy esőzések után, ha sokáig marad a víz, az üzemgazdászok csóváltgatják gondterhelten a fejüket. Mert ott a Balmazújváros-hajdúnánási műúttól keletre, a kispródi út mellett a Brassó- vagy Bikás halom aljában azért a természet ma is megköveteli a magáét.

Disznóvágás P. Baloghéknál 1953

A birtokjelző kő

A tehenek békésen legelésztek. Foguk alatt harsogott a friss fű, s csak néha léptek odább. Vigyázni sem igen kellett rájuk, mert az ér mentén széles sávban jó legelő volt. Így eszükbe sem jutott, hogy betévedjenek a part melletti kukoricásba.

Maga az ér szélesen elterülő pocsolyás árok volt, melyben nyaranta csak kevés víz folydogált. A nád, a sás és a gyékény azonban bőven termett. Amerre haladt a víz a buja növényzet széles zöld csikként kígyózott vele. Itt-ott a part mentén szomorúfüzek bólogtattak. Öreg fák voltak már, hosszú lehajló ágaik fészülgettek a parti nádas. Ha megmozdult a szellő, sejtelmesen susogni kezdett az egész táj.

A gyermekek szerették az ér mellett legeltetni a teheneket. Ott ugyanis gondtalanul lehetett játszani. Meg aztán sok titkot is rejtegetett a nádas. Vízi madarakkal, szitakötőkkel, pillangókkal, békákkal és nádalyokkal amolyan rejtélyes világot kínált. Ráadásul könnyű is volt megközelíteni. Csak végig kellett hajtani az állatokat a dűlön, s már ott is voltak a sokszorosan kanyargó nádasnál. Ha a másik dülő fasora mögött eltűnt a Nap, vagy ha vihar birkózott a fákkal, kicsit félelmetes is volt az egész. Most is ott üldögéltek a gyerekek, ahol a dülő ráfut a vízen átívelő földhídra. Csak egy szekérnyi szélességű volt ez a híd, s nem is vezetett sehová, mert a túlsó végén nem haladt tovább a földút. Göcsörtös törzsű fűzfa borított rájuk árnyékot. S éber szemekkel figyelték amint a vadruca hátán úsztatta a fiókáját. És számolgatták, hogyhánykicsinyke madár úszik egy sorban az anyja után. A délután

A Semsey kő

Itatás a Zolnai tanyán

Tehenekkel 1960-ban

folyamán már játszottak eleget. Futkároztak, kimelegedtek, s most pihenőt tartottak.

Alig ültek azonban egy keveset, amikor a fiúcska megszólalt: Menjünk, ug-rasszuk ki a loncból a rókát.

A lonc cserjével sűrűn benőtt határhányás az ér másik oldalán néhány lépésre húzódott. Mögötte már egy másik település határa feküdt.

Gyorsan odaszaladtak, s gallyakkal, botokkal piszkálni, szurkálni kezdték az összekuszálódott cserjelombokat. Ide-oda futkároztak a lonc mellett. Nevetgéltek, kiabáltak, de a róka nem mutatkozott. Aztán egy helyütt, ahol a bozót ritkult egy kicsit, a kislány átbújt a határhányás túl oldalára. Tövisektől összekar-molászva került át, s alig lépett hármát-négyet, amikor valamiben megbotlott, és hasra vágódott. Sziszegve ugrott fel, s pityeregve nyomogatta a térdét. Ekkor vette észre, hogy a határsánc mellett a földből vagy harminc centi magasságban egy faragott kő emelkedik ki. Követ már látott eleget, de ez különleges volt. Az egyik oldalán ugyanis egy olyanféle formájú vaslemez lapult, mint egy királyi korona. Rögtön kiabálni is kezdett: Gyere, mert kincset találtam.

Kíváncsian állta körül a két gyermek a követ. A Nap már lehanyatlóban volt, de eszük ágába sem volt indulni a jószágokkal befelé a tanyába. Nézegettek, tisztogatták, találgatták, hogy mi lehet. Mintha csak sejtették volna, hogy nem akármit találtak. Később, hogy a környékbeli tanyasi gyerekek nehogy felfedezzék a titkukat, száraz náddal, fűzfagallyakkal és mindenféle határbéli gazzal jól betemették. S a következő időkben, ha csak ők maguk legeltettek arrafelé, akkor megnézték, hogy megvan-e még. Tényleg teljesen úgy kezelték, mintha kincs lett volna.

Aztán eltelt a nyár, majd a másik is. Évek éveket követtek, s a tanyasi testvérpárt messze sodorta az élet. A kincset azonban nem feledték. Jó húsz évvel a történés után, 1976 tavaszán az édesapjuk segítségével a követ kiásták. A hajdúböszörményi határt a Balmazújvárositól elválasztó határhányás melletti lonc árnyékában pihenő kő ekkor került a hajdúböszörményi Hajdúsági Múzeum birtokába. A hajdani, tehenet pásztoroló tanyasi kislány, e sorok írója, akkor már tudta, hogy ott a lonc aljában egykoron tényleg kincsre bukkant. A kő ugyanis a hét évszázados múlttal bíró gróf Semsey család balmazújvárosi birtokának jelzőköve volt.

A tudás temploma

Kispród I. iskola tanulói, 1956-ban (Kövér Endre és Botos László tanítókkal)

Az iskola úgy lapult a dűlőút mellett, mint tavaszi búzában a megriaszott nyúl. Nem volt nagy épület. Eredetileg nem is iskolának épült. Gazdálkodó parasztember tanyája volt. Még nem is olyan régen egyik végében a család húzta meg magát, a másikon meg a jószágok találtak menedéket. Most drótkerítéssel körül zárva az iskolásokat várta. Udvarán egy hengeres kút, és egy hajlott tetejű árnyékszék árválkodott. Magának az épületnek két öreg diófa tartott árnyékot. Még a tanya építése idején szúrták őket földbe. Aztán nőttek, növegték, s hatalmassá terebélyesedett koronájuk szinte betakarta a földbe süppedt apró épületet. Tavasszal friss szelek játszadoztak a levelek között, ősszel meg a hulló dió zöld héjának fanyar illata. Madár nem rakott rájuk fészket, diófára nem nagyon szokott, meg aztán a gyermekzsivaj elriasztotta volna őket ugyanis.

Mindössze két tanterme volt az iskolának. Az egyik az egykori lakóházban kialakítva, a másik a volt istálló helyén. A két tanterem között, az épület dereka táján, egy aprócska szoba állt. Valamikor tán ez lehetett a kamra. Most azonban tanítói háznak nevezték. Nem lakott ugyan benne

Kispród I. iskola leány tanulói 1957-ben és 1959-ben

Kispród I. iskola tanuló i Széll Antal tanítóval ,1959

senki, de egy rozoga ágy és egy ütött-kopott vaskályha árválkodott benne. A szoba egyetlen kicsinyke ablakát sűrke porral tapasztotta be a szél. Kinyitni szinte nem is lehetett. Sarkaiban pókok szövögették mindenre éhes hálóiakat. Napfény szinte sosem járta a szobácskát. Egyetlen ablakszeme inkább északra nézett, mint keletre. Áporodott szag és ósdiság áramlott ki a kicsinyke szobából, ha néha megnyitotta a tanító az ajtaját. Mint ahogy az öregség lehelete lebegett a tantermekben is. A sötétbarnára színesült mennyezetdeszkákat majdnem érintette a tanítók feje, olyan töpörödtek voltak a termek. Vályogfalaikon hosszú évtizedeken át rakódott a mész, s mostanság inkább leperegni volt kedve mintsem maradni. Azért a falak hősiezen tartották a ly-os és j-és szavak helyesírását taglaló rojtos papírtáblákat. Még a kezdetek kezdetén akasztotta őket falra a tanítók valamelyike, s azóta állandó díszül szolgáltak a tantermekben. Padlódeszkára nem jutott pénz, vagy nem is jutott eszébe senkinek, a tanya iskolává avanszá-

Kiránduláson

talán egy ócska vizeskanna is ácsorgott. Mellette egy színét vesztett hokedlin zománcos lavór várta a kézmosásra sorakozó gyermekeket. Azok azonban nem nagyon tolongtak körülötte. A kannába is meg a lavórba is, naponként friss vizet öntött a hetes. Ám a kisdíákok a kanna vizét se igen fogyasztották. Ha a tanítási órák közötti, sokszor hosszúra nyúlt szünetekben szaladgálás közben megszomjajztak, mindig a hengereskúthoz futottak. A kút mélyéből ugyanis a vödör télen nyáron jéghideg vizet hozott föl. S a hengert tartó oszlop oldalára akasztott zománcos csuporból igazán jókat lehetett kortyolni. Meg aztán micsoda élvezet volt a hengereskútból vizet húzni. A gyermekek többsége otthon gémeskúthoz volt szokva.

A mestergerendás öreg épület amilyen egyszerű otthont nyújtott az iskolának, olyan egyszerű volt az iskola szemléltetőeszköz-tára is. Egy-két

lása idején, hogy padlózni is lehetne, ezért a nyöszörgő tanulói padok a döngölt földön ácsorogtak. Hátukon tintafoltosan, összekarmolászottan. Velük szemben magányosan büszkélkedett a katedra. Pontosan nem is igazi katedra, hiszen dobogó nem volt csak egy ütött-kopott íróasztal álldogált egy rozoga székkal. A sarokban itt is, ott is, egy-egy vas-kályha szolgált melegítőül. Persze ha olyan kedvük volt, meleg helyett inkább orrukon, szájukon füstöt okádtak. Volt még mindkét tanteremben egy-egy falra függesztett tábla is. Testük rég megrepedezett, s ha kréta ért hozzájuk pergett róluk a festék. No, meg a bejárati ajtók mellett egy-egy hosszú fogas a falakon húzódott végig. Valamelyik sarokban

falitérkép, egy földgömb, körző, vonalzó, néhány íróportré, három-négy rojtos szélű, keménypapírból készült oktatótábla, pár darab kémcső és lombik. No, meg a sarokba állított öreg szekrényben vagy 60 kötet könyv. Tornateremként a poros udvar szolgált, meg az épület mögötti homokgödör. Ott lehetett magasat és távot ugrani. Bukfencezni, cigánykerekezni meg elegendő helyet biztosított az épület körüli füves terület. Porcsinnal, papsajttal gazdagon benőve.

Szóval szerény kis iskola volt az ott a kispródi határrészen, közvetlenül a Határ út mellett. Igazándiból még múltja sem nagyon volt. Születése ugyanis csak az 1921. évi XXX. tc. hatályba lépéséhez vezethető vissza. Amikor is a magyar kormányzat a vándortanítói intézmény bevezetéséről és állandósításáról döntött, illetve amikor kezdetét vette Magyarországon a vándoriskolák szervezése. Persze a kispródi határrészen azért nem született rögtön iskola. Jó húsz évnek kellett még eltelnie, hogy 1941-ben Kispród Boros Gyula személyében megkapja az első vándortanítót. Boros Gyulát messziről sodorta az élet a kispródi tanyavilágba. Sopron megyéből származott, Szakony községben látta meg a napvilágot egy népes házban. Elemi majd polgári iskolai tanulmányai után a soproni Evangélikus Tanítóképző Intézetben szerzett tanítói oklevelet. Amikor friss diplomával a zsebében megérkezett, a kispródi határrészen közel ötven tanya állt. Így akadt jócskán iskolázatlan tanköteles gyermek. Ezek oktatását kezdte el az egyik tanya sebtében kialakított iskolaszobájában. A tanítást a késő őszi hónapokban, illetve a tél elején kezdte, s kora tavasszal már be is fejezte. Mivel a szomszédos határrészekeken sem működtek ekkoriban még állandó iskolák ott is iskolaszobákat létesítettek, s a tanító az igényeknek és a szükségleteknek megfelelően 2-3 hetenként egyikből a másikba tette át a székhelyét. Három esztendőt töltött így el, s jött a háború. Ekkor Boros Gyula a vidi-földi iskolába tette át a székhelyét, a kispródi vándoriskola tanító nélkül maradt. Egészen 1946-ig nem is működött. Közben maga a tanya, mely helyt adott neki, háborús tűzkárt szenvedett.

A háború után, 1945 novemberében, a kispródi tanyai szülők újra kérték a hatóságokat, hogy tanítót kapjanak, hiszen közel ötven tanköteles korú gyermek már második éve ellátatlanul volt a határban. Ezt követően 1946-ban nyitott újra kaput a Határ út melletti állami vándoriskola Keller Ilona tanítónő vezetésével.

Keller Ilona bölcsőjét sem Böszörményben ringatták. Testvérével, a tanítónő Keller Etelkával (férje után Tótisz Sándorné) állás után kutatva érkeztek a városba. Aztán hosszú évre itt is ragadtak. Etelka a város bel-

területén működő elemi iskolák egyikében, Ilona pedig a tanyavilág iskoláiban talált szolgálatra. Közvetlenül a háború után kétségbeejtő állapotok között tette a dolgát a kispródi Vándoriskolában. Panaszra azonban nem nyílt a szája. Közvetlenül a vármegyei tanfelügyelőséghez tartozva közös igazgatóság alatt a vidi-földi, a zeleméri és a hatlyukúhídi iskolákkal, végezte a feladatait. Újabb fordulatot a kicsinyke iskola életében az elemi iskolák egységesítése, az általános iskolai hálózat kialakítása hozta, majd az 1952-es esztendő, amikor Kövér Endrét nevezte ki az állami hatóság az iskola élére. Ő egészen 1965-ig, nyugdíjba vonulásáigvezette, irányította az előbb osztatlan, majd részben osztott iskola nevelő-oktató munkáját. Kollégái között Botos László (1956-58), Széll Antal (1959-1964) és Mikó Imre (1964-1965) tanítók nevét kell megemlítenünk, akik az apró iskola két tagozatának, alsó és felső tagozat elkülönítése után rövidebb-hosszabb ideig az első tagozatos gyerekeket tanították. Sajnos az 1960-as évek első felében a szerény kis iskola tanulólétszáma a tanyavilág bomlásával egyre inkább csökkent. A korábban 40-60 főt számláló intézmény fokozatosan elnéptelenedett. Eleinte még ilyen-olyan intézkedéssel (Pród II. Állami Általános Iskola tanulóinak átvétele, a városi iskolákból az orosznyelv kötelező tanulása alól menekülő diákok befogadása) a tanulólétszámot tartani próbálták, de a folyamatot megállítani nem lehetett. Az 1960-as évek közepén az iskola sorsa megpecsételődött. Az ajtóra lakat került, az udvart felverte a gaz, s csak idő kérdése volt, hogy maga az épület is végleg az emlékekbe költözzön. Aztán már csak egy bodza árválkodott az iskola helyén, egy bokor, melynek nem szívta senki az illatát. De tavaszoként szórta azért a fürtök virágporát.

Gyalog a halhatatlanságba

Szép termetű magas ember volt az igazgató-tanító. Amikor ruganyos lépésekkel az iskolapadok között járkált, feje szinte találkozott a mennyezet-gerendákkal. szeméből a gyermekek sorsát értő jóság sugárzott. Meleg-barna tekintete mindenkor magához ölelte az embereket. Kézfogása határozott volt és biztató. A tanyasiak kivétel nélkül tanító úrnak szólították, bár akkoriban már javában dúlt szerte az országban az elvtársozás.

Nem lakott kint a tanyaiak között sosem. Minden nap a városból érkezett. Ha az időjárás engedte, hűséges kis motorján gurult be az iskola udvarára. Amikor pedig füstölgött a köd a tanyavilágban, vagy a dérütötte földek vastag hóbundát húztak magukra a tanító úr gyalogolt.

Nem volt ugyan közel a város, de a kilométerek sosem riasztották. Hóban, fagyban, hátát szélnek támasztva, minden reggel szinte ugyanabban a percben megjelent az iskolában. Viharkabátját, fekete báránybőr kucsmáját, szilvakék lovaglónadrágját, fényesre sikált bőrcsizmáját messziről megismerték a dülőkön szekerező parasztemberek, s kalapjukat, kucsmájukat magasra emelve köszöntötték. Mindenkihez volt egy jó szava. A napszitta vagy dércsípte arcok mögött mindenkor az emberi sorsot tisztelte. Szerette és becsülte ezeket az egyszerű embereket. És viszont szerették, magukénak tartották a tanyasiak is őt. Kendőzetlen, őszinte embersége példa volt számukra.

Kövér Endre, kisdíakként, 1910-es években

Kövér Ilona tanítónő

Nem volt már fiatalember. Az élet az ő arcáról is törölt sírást és mosolyt éppen elég. A tanyai tanítóskodás ezernyi gondját és inkább büntetésként mintsem jutalomként akasztotta a nyakába. Véleményét ugyanis nem rejtette véka alá sosem. Pedig a fényes szellők idején kifizetőbb lett volna a hallgatás, vagy a bólogatás. A hajlott eresztű tanyák között mindazonáltal ő volt az irány és a jel.

Amint reggelente megjelent az iskolában a gyermekek csivitelve, zibongva vették körül. Egyiknek barackot nyomott a fejére, a másikkal adott egy dübencset (legendás hátbavágásait így emlegették a tanyasiak), közben kopott aktatáskájából alma, cukorka, dió került a gyerekek markába.

A tanítást pontban nyolc órakor minden időben megkezdte. A részben osztott iskolában akkoriban az 5-8 . osztályokat tanította. Amíg egy évfolyammal közvetlenül foglalkozott, addig a másik három önállóan dolgozott. Rend és fegyelem volt az óráin, pedig a hangját szinte sosem emelte

Igazgatóként kollegáival

Tantestületi kiránduláson

fel. Ha nagy ritkán mégis sutyorogni kezdtek a tanulók, izegni-mozogni a padban, vagy hirtelen valamelyikből kibuggyant a vihogás, a tanító úr csak sarkon fordult és feltolta szemüvegét a homlokára. Tekintete a rendetlenkedő szemébe fúródott, s egy pillanat alatt megszűnt a mocorgás.

Természetesen minden tantárgyat ő oktatott. De szívéhez legközelebb az irodalom tanítása állt. Mély zengésű hangja megtelt ihletett komolysággal, amikor a versekről beszélt. Különösen szerette Arany János költészetét és Áprily Lajos líráját. A rezignált, fájdalmas és érzékeny szívű erdélyi költő verseit gyakran skandálta.

Olykor az apró tanyasi gyermekek szinte áhítattal csüngtek rajta. Nem volt mocorgás, suttogás, csak kerekre nyílt nagy szemek. Ő, pedig mint egy dúsgazdag Krózus szórta, kiáltotta, suttogta a költő legszebb gondolatait. Nem törődött vele, hogy Áprily nem része a tananyagnak. Egyébként is szárnyaló gondolatvilágát, gazdag szívét a tanterv, a tanmenet sosem tudta röghöz kötni. Az olcsó, divatos pedagógiai irányzatok, tanügyi szokások és elvárások hidegen hagyták. Szellemi gazdagságában, szemléle-

tében a tehetség és valamiféle népmesei becsületesség keveredett. A legkisebb királyfi tiszteletet parancsoló, de nem közvetlenkedő magatartása, akinek szellemi ereje akkor is hat, ha senki sem akarja. Isten kegyelme tette adakozó, zengő lelkületű emberré. A falatot sosem olvasta meg a másik ember szájában, csak adott, s közben féltve vigyázott a gyermeki lélek tisztaságára.

Ha az őszi szelek már elrabolták a akácok leveleit, és az iskola körül a tél tárogatta kapuit sokszor elővette hegedűjét. Hamar felismerte, hogy egyik-másik tanítványának vonzalma és adottsága van a hangszerhez. Hát tanítgatta őket. Afféle egytanerős, tanyasi zeneiskolát játszva. De ön maga kedvéért is örömmel hegedült. Ha szivárványosabb napokról álmodott, ha szederinda karmolta a szívét csak rátette a vonót a húrokra, s rögtön tudta: az egyik reménység meghal, de a másik reménység föltámad. A lelket formáló tanítói pályát választotta hivatásul, ezért sosem engedte meg magának, hogy élettől menekülő, magába vonuló ember legyen. Körülötte a világ ment a maga útján. Régi igazságok omoltak össze, részigazságok mutatták magukat teljesként, vagy áligazságok valódiként, de ő ment a választott úton. S ment akkor is, amikor a us szenvedés talajából kinőtt egy fa, mely ágait védve igyekezett kiterjeszteni minden rög és minden tűzhely fölé, ahol magyar ember dolgozik, hisz és szeret.”

Nos, Kövér Endrének hívták ezt a tanítót. Negyvenhét évesen került a böszörményi tanyavilágba. 1952-ben nevezték ki a Kispród I. Állami Általános Iskolához. Az egytanerős osztatlan iskolában 1.-8. osztályt tanított 1956-ig. Miután '56 őszén egy újabb tanerő is megjelent csak az 5.-8. osztályokat tanította egészen nyugdíjba vonulásáig, 1965-ig. Korábban (1945-1948 között) a böszörményi Bethlen utcai Református Elemi Népiskola igazgatója volt, illetve a felekezeti iskolák államosítását követően a Szekeresközi Iskolában (ma Eötvös József Általános Iskola) tanított. Tanítói képesítését a Nyíregyházi Állami Tanítóképző Intézetben szerezte, ahol az 1932/33. tanévben fejezte be tanulmányait. A tanítóképző előtt egy ideig a nagy múltú párizsi egyetem, a Sorbon, tudhatta hallgatói sorában. A szépreményű, tehetsége fiatalember azonban Párizsban kénytelen volt megszakítani a tanulmányait. Kövér Demeter böszörményi állami tanító tizenharmadik gyermekének, legkisebb fiának, ugyanis nem volt elég pénze a külföldi tanulmányokhoz. Egyik nővére, Kövér Ilona, aki akkoriban már maga is böszörményi tanító volt, ugyan próbálta segíteni, de az 1920-as években a pénztelenség Nagy Úr volt. Így a többre hivatott egyetemi hallgató maradt a kaptafánál, s megszerezte a tanítói képesítést.

Szekérrel a mesék kapujában

Nagy napra ébredt a tanyasi gyermekhad. Kirándulni indultak. A lovasszekrek már ott álltak az iskola előtt, amikor a dülőutakon erről is, arról is seregleni kezdtek a kisiskolások. A fűszálak hegyén még csillogott a harmat, de a Nap már bőven ontotta sugarát. Forró koranyári nap ígérkezett. A levegő szinte mozdulatlan volt. Mire a kisdíákok fölkapaszkodtak a szekerekre a határ fényözönben vibrált. De legfényesebben a gyermekek szeme ragyogott. A tanító úr mosolyogva nézte őket, s látva nyüzsgő gyermeksereget, nótázni lett volna kedve.

A szekerek elindultak. Nagyokat döccenve haladtak egyik dülőről a másikra. A gyerekek sikongtak, nevetgéltek, bevalatlanul is izgatottak voltak. Először mentek kirándulni. A városban már mindnyájan jártak, de a városon túl még csak kevesen. Legfeljebb azok, akiknek a szülei otthonosan mozogtak a szőlőskertekben is. Ha szőlőmunkára nem is vitték őket magukkal, szüretkor azért nekik is jutott mindig hely a hordók között. A lovak nyargaltak, az idő telt. A tanító úr évekre kezdett, s csengő gyermekhangok társultak hozzá. Napégette mezők, sárguló búzatáblák, csöveiket dajkáló kukoricások maradtak el mellettük. Aztán egyszer csak egy templomrom magasodott eléjük. A tanító úr elpusztult faluról kezdett mesélni, meg alagutakról és egy szépséges leány szomorú szerelméről. A gyermekek megbabonázva hallgatták. Nem érezték, hogy ráz, nagyon ráz a szekér, hogy az üléslapja, a ráterített pokróc ellenére is, nagyon kemény. Csak Boda Katalint látták, akit sötét alagútba kényszerített az irigység.

Zeleméri csonkatorony

Mikor a romhoz érkeztek, mint fészekből felriasztott madárfiókák rebbentek le a szekerekről, s már futottak is az alagút bejáratát keresni. Azt ugyan nem találták, de a Csonkatorony falába vésett nevek rögtön szárnyaltatni kezdte a képzeletüket. Gyermeki lelkük kigyúlt, s a tanító úr alig győzött válaszolni a sok kíváncsiskodó szempárnak. Kicsit fáj a szívük amikor tovább indultak. De hamar megvigasztalódtak, mert a tanító úr új csodákat ígért.

Közben a Nap már az ég tetejére hágott. Az azonban, hogy enni is kelle-ne, eszükbe sem jutott. A szekerek hamarosan erdei útra kanyarodtak, s ár-nyas fák alatt haladtak. Maguk sem tudták, hogy mennyi idő telt el, amikor az Ördögárházhoz érkeztek. Egy széles, árokszerű mélyedéshez a nagy fák alatt. Kíváncsian ugráltak le a szekerekről, ám mielőtt bármit is megtudtak volna a titokzatos mélyedésről a tanító úr elrendelte az ebédet. Kis batyujukból kibon-tották az otthonról hozott eledelt. Többnyire kenyeret, sós szalonnát, zöldhagy-mát, esetleg száraz kolbászt. Egyen ketten rántott csirkét. Zsíros kenyeret nem evett senki. Valamennyien parasztgyerekek voltak, köztük nem volt szokásban a disznózsíros kenyér. A liba vagy kacsazsíros igen, de annak most nem volt ideje. A tanító úr is kicsomagolt a kopott aktatáskából. Jó nagydarab kenyeret, és füstölt disznócsülköt vett a kezébe. Bicskájával vékony szeleteket vágott, s darab kenyérré téve jóízű falatozásba kezdett. Ha valamelyik gyermek fecseg-ni vagy vihogni kezdett csak annyit mondott: Jegyezze meg, magyar ember evés közben nem beszél. Ebéd után aztán kezdődött a mese. Egy királyfiról, aki még Attila hun király idején, rabszolgák ezreivel ásatta az előttük lévő ár-kot, hogy a menyasszonyát azon hajóval hozassa az esküvőre. Meg az ördögről, aki az élőlények közül csak egyedül volt képes a hatalmas mélyedést kiásni. Álmosító langyos csönd ült az erdőben, de a gyerekek éberem figyeltek. Később még a kastélyhoz is elgyalogoltak. Igazándiból nem is kastély volt az, csak egy püspöki nyaraló. Ám a kisebb gyerekek képzeletében egyenesen az a királykis-asszony lakott benne, akit hajón hozatott a vőlegénye.

Mire minden megnéztek az árnyékok megnyúltak az erdőben. Amikor végre felkászálódtak a szekerekre az est párái is gyülekezni kezdtek. Hosszúra nyúlt percek, órák következtek, s mikorra az iskolához érkeztek már a csillagok is kigyúltak az égen. Fáradtak voltak, de a dülőutakon apjuk, anyjuk mellett (a szülők az iskolánál vártak rájuk) poroszkálva vígan gyalogoltak az esti szürkületbe burkolódzó tanyák felé. S azon az éjszakán álmukban is a Bodai- és Bel-ső-erdőn áthúzódó hatalmas sáncnál jártak, meg a ZelemériCsonkatoronynál. S ott jártam én is, hiszen mindössze második osztályos kisiskolás voltam a Pród I. Általános Iskolában, amikor áldott emlékű tanítónk, Kövér Endre, a fent leírt szekerezést megszervezte. A naptárak 1957-et mutattak.

Szerepesbál a tanyasi iskolában

Napok óta lázban élt a tanyavilág népe. Az egyik ember színpadot ácsolt, a másik cigányok után járt, a harmadik meg italt vásárolt. Szerepesbálra készültek a kispródi vándoriskolában. A tanító úr már hónapok óta tanította a szerepeket. A hirtelen leszálló őszi estéken ültek a szereplők az iskolapadokban, s a petróleumlámpa gyér fényénél olvasgatták a szerepeket. Meglett emberek, fiatal felnőttek és iskolás gyerekek egyaránt voltak a szereplők között. A szövegtanulása sem volt könnyű, de a mozgás, a játék mindenekfelett nehezen ment. Azért mire megjött az első hó, már formálódni kezdett az előadás. S ahogy

Szerepes bálban szerelem szövődött

közeledett a nagy nap, már készen voltak a szerepekkel. Az utolsó simítások, ahogy a tanító úr mondta, már csak a csinosítás hiányzott. No, meg a jelmezekkel és a díszletekkel volt még tennivaló. Úgy hogy az utolsó napokban nem csak próbálták az egyfelvonásos népijátékot, hanem szabták varrták a jelmezeket is. Aztán eljött a várva várt délután.

Az iskola egyik tantermében állt már a színpad, s a színpadteret igazi nagy, kétfelé húzható függöny zárta el a nézők elől. Valamelyik találékony tanyasi asszony két ágytakaróból varrta. A nézők is gyülekeztek már. Ki lovasszánon, ki gyalog jött, de a többség székot, hokedlit, lócát hozott magával. A nézőtéren ugyanis csak az tudott leülni, aki hozott magával valami ülőalkalmatosságot. Mire a december eleji köd nyirkos

fátyolt húzott az iskola körül, már közel százan szorongtak a nézőtéren. A félhomályban, a petróleumlámpák nem nagyon világították meg a tantermet, a várakozás ült a szélcserezette parasztcocokon. Aztán felgördült a függöny és a színpad megtelt étellel. Volt ott fősvény anyós, fiatal szép menyecske, nyalka huszár és mindenféle vásáros nép. Az egyik késeket köszörült, a másik pántlikákat kínált, a harmadik meg csak úgy ögyelgett a vásári forgatagban. Volt, aki énekelt volt, aki búslakodott. A tanító úr a függöny mellé húzódva, papírokkal a kezében mindenre figyelt. S egy-egy bólintással, pislantással, intéssel vezényelte az egész játékot. Közben jóleső érzéssel nyugtázta, hogy minden úgy megy, mint a karikacsapás. A nézőtéren egyre gyakrabban csattant fel a nevezetés, és amikor az előadás véget ért szünni nem akaró taps jelezte, hogy érdemes volt a szerepeket betanítani. Aztán gyors pakolás, s már az egyik sarokban hangoltak is a cigányok. Hamarosan megkezdődött a tánc. A másik tanteremben közben működni kezdett a büfé. Bort, szódavizet és bambit mértek csatos üvegből. Meg apró cukorkákat és csokoládékat is lehetett vásárolni. A tánc közti szünetekben tolongtak a férfiak a pult előtt. S ahogy telt az idő egyik másik ember egyre hangosabban követelte, hogy szolgálják ki az alkalmi korcsmárosok. Nagyobb vitára azonban nem került sor. Bent a táncteremben egyre jobban emelkedett a hangulat. Az idősebb asszonyok körben a tanterem fala mellé tett lócákon ültek, s amikor egy-egy táncoló pár elhaladt előttük gyakrabban összedugták a fejüket. Nem zavart senkit, de mindenki tudta, hogy arról suttognak, hogy kinek ki csapja a szelet. Mert való igaz, hogy tánc közben nemcsak ismeretségek születtek, hanem szerelmek is.

Aztán éjfél körül szünetet rendelt a tanító úr. Akkor már jócskán szállt a por a táncteremben, mert a döngölt agyagpadló feltöredezett. Szorgos kezű asszonyok gyorsan vízzel fellocsolták a tanterem földjét, a korosabb férfiak pedig addig énekeltek csak úgy zenei kíséret nélkül néhány nótát. Elsőként persze a tanító úr nótáját sóhajtották bele a téli éjszakába. „Deres már a határ, őszül a vén betyár.. kezdték, majd a „Kondorosi csárda mellett. Gulya ménes ott delelget” kezdetűt vették a szájukra. Valószínűleg nem is sejtették, hogy Arany János strófáit sorjazzák. Csak a tanító úr nyugtázta örömmel, hogy lám ezek a tanyasi emberek apáról fiúra hagyják a költő legszebb gondolatait. Aztán a „Tele van a város akácfa virággal” kezdetű nóta következett, meg az „Édesanyám kössön kendőt, selymet a fejére”. És jöttek, követték egymást a magyar nóták. Nem is néztek egymásra, de mindig tudták, hogy melyik következik. Talán reggelik is elnótáztak vol-

na, ha a cigányok rá nem zendítették volna újra a talpalávalót. A fiatalok aztán rophatták kedvükre a csárdást. Hajnal körül azonban véget vetettek a táncnak. Igyekezni kellett hazafelé, hogy reggel a jószágok el legyenek látva a távoli tanyákon. Csak néhány ember maradt a tanító úrral, hogy rendet rakjanak és elszámolják a bevételt. Mire megvirradt az iskola teljesen elcsendesedett. A hó-illatú mezőkön még varjú sem károgott, amikor a tantó úr gyalogosan elindult a város felé. Csikorgott a hó a csizmája alatt. Dúdolni próbált, de a hideg levegő szinte a tüdejéig hasított. Orra és keze kivörösödött, s szájából párásan omlott a lehelet. Azonban a hideggel nem törődött, gondolatban már a nyárban járt, amikor a szerepesbál bevételéből a hegyekbe viszi a tanítványait.

S valóban, amikor 1957. májusában könnyű zöld selyeminget öltött a kispródi határ, Kövér Endre tanító úr buszra rakta a tanyasi gyerekeket, meg néhány szülőt, és elindultak Lillafüred felé. A tanyasiak pedig még akkor is nevetve emlegették, hogy Mező Anti hogyan köszörült a színpadon, s Molnár Bali miképpen tette a szépet a darabbéli csalfa menyecskének.

A bál után néhány évvel saját tanyán

Dolgos hétköznapok a Tóth családnál

A bibliás asszony

Még hajnali pára lebegett a levegőben, de ő már ébren volt. Ült az ágy szélén és lassú, kimért mozdulatokkal fésülte a haját. Valamikor dús fekete haja lehetett, vastag, erős szálú. Mára már a szálak is megritkultak, meg a fekete helyébe is a fehér költözött. Azért még volt bőven annyi, hogy két ágra befonva takaros kis kontyot tudott ragasztani a tarkójára. Tükör nem kellett. Nagyanyáitól öröklött mozdulattal egyik hajtút dugta a másik mellé, s mire az ölébe vett hajtúk elkoptak, a konty már ott ékeskedett a helyén. Aztán még egyszer végig simított a fején, a homlokától egészen a tarkójáig, s már nyúlt is a szék karján fekvő felső ruhákért. Oda sem nézett, mégis minden reggel ugyanolyan sorrendben szedte egymás után a szoknyát, a réklit, a kis kötött lélekmelegítőt, a patentharisnyát és a kötényt. Mikor mindennel készen volt, hideg vizetöntött a zománcos lavórba, és vizes kézzel inkább törölgette, mint mosta az arcát, a füleit és a nyakát. Aztán fogta a kendőt, és bekötötte a fejét. Takarosán két bogot kötve az álla alá. Csak minden után lépett az ablakhoz, s húzta félre a sötétítőt. Egy pillanatra tekintete megpihent az ablak előtt ringó jegenyefákon – még az ura ültette őket fiatal házas korukban – majd az ajtóhoz ment és kinyitotta, s kilépett a pitvarba.

A pitvarban még sötét volt, ablaktalan része volt ez a tanyának. A kórófüstszag járta gerendából leemelte apitvarajtó kulcsát, és tágra nyitotta a tanya bejárati ajtaját. Friss levegő áramlott be, s a mezők illata összekeveredett a tanyaház ódon szagával. Aztán térült fordult, fejte a teheneket, etette a disznókat, enni adott a tyúkoknak, kacsáknak, pulykáknak. Seperte a kertet. Közben kötekedett a kutyával és a macskákkal. Csak miután mindent ellátott, akkor ment vissza a házba. Tulajdonképpen már reggeli után kellett volna néznie, de még nem az evésen járt az esze. Özvegysége hosszú évtizedeiben megszokta, hogy ilyenkor bibliát olvas. Odaült most is az ablak alatti fiókos kanapéra, és kinyitotta az asztalon lévő nagy bibliát.

Nem volt már fiatal, pápaszemmel is csak nehezen látta a betűket. De nem is kellett látnia, elég volt csak egy-két szót elolvasnia, már bomlott is előtte az ige fonala. Mélyen hívő, vallásos asszony volt. Olyan igazi régi vágású kálvinista. Apró gyerekkora óta a hitben élt, életét az Ige vezérelte. Még élt az ura vasárnaponként nem mulasztották el sosem a templomozást. Szekérre ültek, s mire a harangokat összehúzták, a városi nagy temp-

lom áhítatos csöndjében várták, hogy szószerűre felmenjen a tiszteletes. De az ura már régen örök álmát alussza valahol, elnyelte a háború. Egyedül maradt, az idő is eljárt felette. A világ is nagyot fordult. A református egyházi élet széles horizontja egyre csak szűkült. A tanyavilágból eltűntek a segédlelkészek. Így csak az öreg biblia maradt neki, meg az imádság. És maga a Mindenható, akinek üzenetét a világról megfélemlítve hallgatta most is. Észre sem vette, hogy a szomszédos iskolából két-három kislány átjött. Csak amikor már szinte kiabálva harmadjára kérdezték az ajtóból: Oláh néni, ma mit segítsünk?

Az iskolából ugyanis naponta átküldte a tanító úr segíteni a gyerekeket. Hol kettőt, hol hármat, de volt idő, amikor a nagyszünetben hatan is átszaladtak a keskeny gyalogösvényen. És segítettek a fekete ruhás, fekete kendős öregasszonynak. Csöves kukoricát szedtek a góréból, régi újságokat, kalendáriumokat hoztak le a padlásról, vizet mertek a gémeskútból, vagy éppen répalevelet vágtak a kiskacsáknak. Megtörtént az is, hogy a tojó pulyka fészket kellett megkeresni a szomszédos dülő fasora alatt. De olyan is előfordult, hogy segítség helyett a bibliából kellett felolvasni részleteket, míg az öreg mama a tűzhely vagy a kemence körül szorgoskodott. Hangosan, szinte kiabálva kellett betűzni az öreg bibliát, mert a mama nagyon süket volt.

Jó magam is sokszor olvastam neki – az 1950-es évek végén 1960-as évek elején. A nagy bibliát még mindig magam előtt látom. Károly-féle fordítású Szentírás volt, veretes régi nyelvezettel. Az első lapján nagy fekete betűkkel szedve a cím volt olvasható: „Szent Biblia azaz Istennek Ó és Új Testamentomában foglaltatott egész Szentírás. Magyar nyelvre fordította Károly Gáspár. Kiadja a Brit és Külföldi bibliatársulat Budapest, 1876.”

Különösen szerette a néni az Esaisás könyvét hallgatni. Emlékszem, ha a 11. részhez érkeztem, s míg viaskodtam az Isai törzsökéből kifejezés kiejtésével, ő már a süket emberek emelt hangján szavalta is: „És az Isai törzsökéből egy vesszőszál származik, és az ő gyökereiből egy virágszál nevelkedik. Kin az Úrnak lelke megnyugszik... Kinek illatozása együtt léssen az Úrnak félelmével ... igazságban ítéli meg a szegényeket, és igazság szerint dorgálja a földnek alázatosait, a földet megveri szájának vesszejével, és ajakainak lelkével megöli a hitetlent.” Én még akkor nem értettem, hogy mit jelent az, ha a farkas a báránnyal, a párduc a kecskefiúval és a borjú az oroszláncokölökkel lakozik, de Oláh néni, született valamilyen Kalára néni, mély zengésű hangját szívesen hallgattam.

Erdők, mezők fia volt

Csiha Márton a vadőr

Úgy ismerte a tanyavilágot, mint a tenyerét. Tudta, hogy merre vezetnek a dűlők, s kik járnak a földutakon. Ismerte a fákat, bokrokat, kisujjában volt az egész vadállomány. Szerette a természetet. És szerette a tanyasi embereket is. Naponként köztük volt, bár már nem lakott tanyán. Nehezen megközelíthető határrész nem volt számára, s az időjárástól sem félt. Mindegy, hogy őszi eső szitált, vagy tavaszi zápor verte a földeket, hóban dideregtek a tanyák, csillagtalán éjszaka borult a mezőkre, vagy a fák lombját vihar tépte, ő mindig mindenütt ott volt. Gyalogosan, kerékpárral vagy lóháton. És nehezen megközelíthető ember sem volt számára. Mindenkihez volt egy jó szava, mindenkivel beszédbe elegyedett. Bámulatra méltó fizikai teljesítőképesége a tanyák fiává tette.

Még a Magyar Királyi Rendőrség adott számára fegyvertartási engedélyt 1943. május 8-án. Attól kezdve egy tizenhat öbnagyságú, lankaszter rendszerű, két csövű, kakasos, golyós vadászfegyverrel a vállán járta a határt. Zöld vadászkalapját magasra emelve köszöntötte a tanyasiakat és a természetet egyaránt. Vadőr volt, a szó legnemesebb értelmében. A me-

zók, a szántóföldek, a rétek, a nádasok, az erdők és a szikfokok embere, aki föl sem nézett az égre, de tudta, hogy héja köröz. Hogy a kora tavaszi égből a pacsirta trilláit hordja a szél, hogy az elhagyott őzgida úgy sír, mint a gyermek. De tudta azt is, hogy az egymástól közelebb, vagy távolabb eső tanyák lakói szomjasak a világ híreire. Így afféle hírvivő szerepet is föl vállalt a tanyasiak között. Ha betért egy-egy tanyába szívesen elbeszélgetett a lakókkal. Beszámolt a városban történekről, meg gyakorta politizált is. Választásokról, adózásról, beadási rendszerről egyaránt volt véleménye. Legjobban azért mégis a vadászok és a vadásztársaság életéről szeretett mesélni. Tréfás vadásztörténetei szájról-szájra jártak a parasztemberek körében. Leginkább megtörtént eseteket mondott el, de olyan szivárványosan, hogy azokat inkább meséknek, regéknek vélték a hallgatók. Beszéd közben képzelete azonban sosem lépte át a valóság határát. Még akkor sem, ha saját vadászkalandjait sorjázta. Ha kellett egészséges öniróniával csipkedte meg magát. De nemcsak beszélgetni, anekdotázni szeretett, hanem fényképezni is. Egy egyszerű kis fényképezőgép mindig a nyakában lógott, s a dicsőség vágya nélkül megörökített mindent. Vadászat után a terítéket, kotorékoláskor a rókacsaládot, hálózaskor a befogott nyulat, vadetetéskor az ácsorgó őzeket, és mindenekelőtt a tanyasiak életét. Lefényképezte takaráskor az aratókat, hordáskor az asztagrakókat. A vendégoldalas szekéren csutkáért döcögő parasztokat az őszi határban éppenúgy megörökítette, mint a tehenet, malacot, libát pásztoroló tanyasi gyereket. Fényképezőgépénél talán csak az öreg messzelátóját tartotta nagyobb becsbe. A gukkert, ahogyan ő nevezte. Ez, az én szemem – szokta volt mondani, s még büszkén azt is mindig hozzátette: Megbízható, öreg jószág. A körzetében nem is volt olyan elvadult kutya vagy madárfészkeket fosztogató kóbor macska, amit észre ne vett volna.

Vadörként azért paraszti munkát is végzett gyakorta. Egyrészt saját magának is volt egy kisparaszti gazdasága, másrészt a vadásztársaság földjén szántott, vetett, ha rá került a sor. A vadetetéshez szükséges takarmányféléket ugyanis maga termelte meg a vadásztársaság. Kukoricáról, lucernáról, lóheréről minden évben gondoskodni kellett, mert a tél hidege és hossza kiszámíthatatlan volt. Szóval nem bújta ki a paraszti munka alól sem, tette a dolgát, járta a határt, és Szolgálati Naplójába szorgalmasan jegyezte(részletek).

1943. május:

- A Zeleméri és a Szigetorri részen találtam egy elvadult macskát és egy görényt.
- Délután a Csordanyomáson egyanyarókat láttam három fiával.
- Tűzoklövésen voltunk a Bagotán. Részt vettek, Poór, Takács, Nagy és én.
- Vidifődönrókakotorékolás

1950. január – december:

- A Tisza-csatorna külső oldalán lőttem egy szarkát és egy kóborkutyát
- Szarkát lőttem Kispródon
- A Baraksóban (Brassóban!) egy csapat fécánnal találkoztam.

1955.

- Rókakotorékokra akadtam a Csordalegelőn.
- Tűzokmegfigyelés a Baraksóban.
- Rókalesen a Gátmegett. Lőttem két fiatal rókat, egy nőtényt és egy kant,
meg elejtettem az anyarókat is. Egyre több róka van.
- Egész nap a Belső-erdőt jártam. Láttam egy anyaózet két gidával.
- Rókahajtás a Déli-Lucernásban
- A Bakóháton láttam egy tizenkét darabos fogolycsaládot.
- A Zeleméri részen huszonnégy darab nyulat számoltam meg, és tizenhat fécánkakast
- Vasárnap megkezdődött a fogolyvadászat. Nagypród Tisza-csatorna melletti részén kezdtük.
A teríték megnyugtató.
- Nagypródon, a Horgas-ér környékét jártam be.
- A Vidi zugban negyvenhat nyulat számoltam.
- Pénteken a reggeli órákban az Ugaron és a Lucernási részen jártam. Láttam kilenc darut
- A Cigány dűlőben róka jár.
- Libázni voltunk a Bakóháton.
- A fécánvadászat november 15-én a Telekföldön kezdődött, másnap a Szigetorron folytatták
- A Gátmegett lőttem egy tarkavarjút
- Körvadászat a Réten, a Híres háti részen

1956. VI.10-én:

- Vasárnap Kis- és Nagypródon körülbelül egy kilométer széles és négy kilométer hosszúságú

sávban nagy jégeső hullott, melyben az apró vadállomány súlyosan sérült.

Becslésem szerint

70 %-a elpusztult.

- Sebzett őz után jártam. Nem találtam meg. Vadorzók vihették el.

- A Szigetorron láttam két fogoly családot. Az egyik 13 darabos, a másik 11 darabos volt.

Öt darab nyúlal és 8 fácántyúkkal is találkoztam.

- Betolakodó orrvadászokat követtem. Gépkocsival voltak. A Karap tanyai és a Nagyháti részen észleltem őket.

1957. január:

- Hálózást kezdtünk. Első nap a Fábán dűlőnél 164 nyulat fogtunk. Másnap a Pintye dűlő részen

163 nyulat. Harmadik nap rossz idő miatt a Mező dűlőben és a Gátmegett csak 24 darabot.

- Január 24-én körvadászat a Vidifődön. Lőttem 18 nyulat, másnap a Kupában 13 nyulat, vasárnap a Dedő-ér mellett 14 nyulat és 4 fácánt..”

Csiha Mártonnak hívták. Úgy hozzátartozott Hajdúböszörmény nagy kiterjedésű határához, mint az őszi sártenger vagy az aszályos nyár. Gyermekkoromban már mindenki Marci bácsinak szólította. Hogy öregember volt-e, vagy csak én láttam vénnek, nem tudom. Mindössze négy-öt éves leányka voltam, amikor nap nap után betért hozzánk a kispródi tanyába.

Csiha Márton készítette fényképek a tanyasiak életéről

Géza cigány pogácsája

Aki a cigánynak bőségesen fizetett

Egy ember gyalogolt a dűlőn. Lassan haladt, meg-megállt. Hosszú botjával megpiszkálta a fák tövét, széthajtotta a bokrok ágait. Keresett valamit. Rongyos felső kabátját cibálta a szél. Be-bebújt alá, s éles karmaival végig szántott az öregedő ember testén. A hátán batyut cipelt. Egy ócska zsákba valami lim-lomot. Ha a szél megrángatta a zsákot, még zörgött is a benne lévő kacat. Lába alatt csikorgott a hó. Lyukas csizmája bele-belesuppadt a fehér takaróba. Ilyenkor szisszent egyet, mert amúgyis fájós lábába bele-mart a havas hideg.

Egyedül volt, a távoli tanyák ködök mögé húzódva téli álmodt aludtak. Csak a dűlőúti akácok strázsáltak fölötté, mint izmos óriások.

Már jó ideje bökdöste a fák tövét, amikor egy nagyobb tanya közelébe ért. Befordult a tanyába vivő bejáróra. Ám alig lépett néhányat hangosan ugatva kutyák szaladtak elé. Haragos nagytestű tanyaőrzők. Botját maga elé tartva felkészült a legrosszabbra. A kutyák fogukat viczorítva táncolni kezdtek körülötte. Irgették-forgatták maguk között, mint bálban a rossz táncost a legények, mígnem a tanyában felhangzott a kiáltás: Sajó, Bod-

ri, gyertek ide! Egy tíz év körüli fiúcska kiabált a kutyák után. Ott állt a kapunál, talán csúszkálni, vagy szánkózni indult, amikor meglátta, hogy az állatok kirohantak a tanyából. azt hitte nyúl után szaladnak, de hangos ugatásuk rögtön világossá tette, hogy támadni indulnak. Utánuk nézve látta meg az embert. Azonnal felismerte. Hú, Géza cigány nagy bajban lesz, ha a kutyák elkapják – villant át az agyán, s már kiabált is az állatok után. A kutyák előbb nem akarták meghallani a hangját, de aztán szót fogadtak neki. Haragjuk csillapult, s visszaszaladtak a fiúhoz. Géza cigány pedig hosszúkat lépve szintén a fiúcska felé tartott. Még az ijedelem zsiborgatta a lábait, de már félelem nélkül igyekezett befelé a tanyába.

A fiúcska állt és várt. Egyedül volt ugyan a tanyában, szülei a városban piacoztak, de Géza cigánytól nem félt. Tudta, hogy az öreg cigány a légynek sem ártana. Tudta, hogy az öreg hozzátartozik a tanyavilág életéhez. Alakja késő ősszel vagy hideg téli napokon gyakran feltűnt a határban. Tanyáról tanyára járva itt edényeket foltozott, ott tepsit csinált, amott csirke vályút kaplált tavaszra. Mindenféle bádogos munkát megcsinált, közben összeszedte a beteg vagy elhullott aprójószágot (tyúkot, libát, malacot), s ment a maga útján. Mindenki ismerte, mindenki tegezte. Néha be sem ment a tanyákba, csak a dűlőutakat kísérő akácok alatt keresgélte a sündisznókat. Igen nagyon szerette ezeket az apró állatkákat. Komótosan kibelezte őket, majd nyársra húzva megsütötte őket. Amikor a tüskéik megpörkölődtek egy nagy késsel lekaparta őket, s győztes mosollyal rakta a zsákmányt a rongyos zsákba. Úgy mondta otthon, a putriban, királyi eledelt csinál belőlük.

Szeretett kóborolni, de a munkát nem tartotta szégyennek. Nyáron vályogot vetett, ősszel és télen foltozó cigányként kereste a kenyerét.

Most is azért igyekezett a tanyába, hogy a rendelésre készített hatkalácsos tepsit átadja a gazdasszonynak. A fiúcskához érve már bontotta is a zsákot, hogy kivegye a kemencébe való nagy tepsit. Amikor azonban hírért vette, hogy nincsen itthon a gazdaasszony, gondolt egy merészet, s a zsákból csupán egy tenyérnyi nagyságú tepsit húzott elő. Mert élelmes, agyafűrt ember volt Géza. Tudta, hogy a fiúcskának fogalma sincs a hatkalácsos tepsi méretéről, hát csalt egy kicsit. Aztán bementek a tanyaházba, s a gyermek fizetett. Pénz nem volt, de nem is volt rá szükség. Emlékezett, hogy anyja is természetben szokott fizetni. Hol egy használt nagyujjast (férfi meleg télikabátot), hol néhány tojást vagy avas szalonnát szokott a cigánynak adni. Hát ő is adakozni kezdett. Először is egy szép nagy kerek kenyeret adott oda. Az édesanyja a napokban sütött szokásához híven öt nagy kenyeret és egy cipót. Volt miből válogatni. Aztán kolbászt ho-

zott be a kamrából. Karácsony előtt vágta két nagy disznót, a kolbászrúdon sötét meggypiros füstölt kolbászok lógtak. Székre állva alig tudott lehúzni egy szálát, de nem akart adós maradni. Majd még szalonnát is vágott. Négy oldal friss fehér sós szalonna csüngött a kamra mestergerendájára felakasztgatva, hát vágni kezdte az egyiket. A nagy kenyérvágó késsel nem nagyon boldogult, bele-beleszaladt a szalonnába. Végül is maga is sokallotta amennyit sikerült levágni, de hát mit tegyen, már le volt vágva, így oda adta. Gondolta, hogy most már rendben a fizetség, de Géza cigány kuncsorogni kezdett: Abból a pogácsából is adjál egy kis kóstolót. A kemence sutban ugyanis a nagy kétfülű zománcos tálban aranyárgára pirult pogácsák lapultak egy szakajtó ruha alatt. Csak tegnap este sütötte az édesanyja, s míg ő a kamrában járt, az öreg cigány fölfedezte a tálát. Nem teketóriázott a fiúcska. Fogta a tálát, s majdnem felét a pogácsának beleborította a Géza zsákjába. Miután minden a zsákba került, az öreg illedelmesen elköszönt, s vette a cókmókját. Búcsúzóul még visszazólt: Aztán ne felejtsd megmondani anyádnak, hogy elhoztam a tepsit. Közben a zsák terhe alatt elindult a szomszéd tanya felé. Ott már várt rá a gazdaasszony, mert kilyukadt a mosófazeka.

Nemsokára Géza meg is érkezett a szomszédba. Lehuppantotta a lakóház mázolt földjére a zsákot, s vette a szerszámokat, foltozni kezdte a fazekat. Egy két év körüli gyermek lábatlankodott körülötte. Az öreg cigány benyúlt a zsákba és egy marék pogácsát nyomott a kicsi kezébe.

Az apró emberke előbb csak nézegette, hogy mit kapott, aztán tömni kezdte a szájába. Az anyja, a gazdaasszony, rosszallóan nézett rá. Ejnye, mit adott ez a vén cigány a fiamnak? Pogácsát? No, még szépek is. Hát van ennek asszonya is? Aki pogácsát is tud sütni? Az már igaz, hogy szépek ezek a cigány pogácsák – állapította meg, s ölébe vette a gyermeket. Csak hetek múlva tudódott ki, hogy a kicsi Sanyika, ott a Bodnár tanyán, a kispródi út közelében, az édesanyám pogácsáját majszolgatta. Mert az a tíz év körüli fiúcska, aki tisztességgel megfizette a hatkalácsos tepsit a kispródi út melletti tanyán, Jancsi öcsém volt. Persze, ma már három unokás nagypapaként maga is abba a korba lépett, ahány éves annak idején Géza cigány lehetett. Sanyika is felcseperedett azóta, talán nem is emlékezik semmire. Géza cigány pedig rég az égbe költözött. Újholdkor ott bandukol a csillagösvényen, s ha vásárt akar kötni, elfelejtett cigány szokás szerint, a társai kis darab kenyeret dobnak utána, hogy sikeres legyen az üzletkötése.

Jön a jóvilág

Hazafelé a belépési nyilatkozat aláírása után

Az őszi szelek már elrabolták a akácok leveleit, amikor váratlanul és hívatlanul városi emberek jelentek meg a tanyavilágban. Mint akiknek jó lába van, és szeretnek gyalogolni, mentek egyik tanyából a másikba. Nem törődtek vele, hogy az ég tele van fellegekkel, hogy a varjak káromva keringnek felettük, s cuppog a sár a lábuk alatt. A tanyasiak éppen elég verítéket áldoztak már az év során a munkának, hát most egy kis nyugalomra vágytak volna. De nem lehetett, mert a városiak újra meg újra megjelentek. Ha kellett, ha nem jöttek és magyaráztak. Agitátorok voltak. A párt küldte őket, hogy rávegyék a tanyai parasztokat a közös gazdálkodásra. Hogy a többségük által kínnal, kemény küzdelemmel megteremtett kisparszti gazdaságot felejtsek el, s adják be a földjüket, a szerszámaikat és az igásállataikat a szovjet típusú tsz-csébe. Újra meg újra elmondták, hogy a mezőgazdaság nagyüzemi termelési viszonyaival egy jobb világ alakul ki. Az elavult termelési formákat az egyre gyorsuló technikai, üzemszer-

vezési, fejlesztési folyamatok váltják fel, s a tanyai ember magányossága és alacsony életszínvonala helyébe egy urbanizáltabb világ lép. Hallgatták a különös szavakat a tanyaiak, sőt olykor egyetértve még bólogattak is. Ám amikor orruk elé tolták a belépési nyilatkozatot, rögtön feltámadt a bizalmatlanságuk. Nem, és nem akarták aláírni. Az egyik azért, mert a vagyonosabb középparaszti rétegbe tartozott, s viszonylag jól megélt a saját tanyáján, birtokán. A másik meg azért, mert egykori nincstelenből lett a 45-os földosztáskor földtulajdonos, s még alig, hogy megízlelte a földtulajdonlás mámorát. De voltak kis- és nagybérlők is, akik egyaránt idegenkedtek a csajkás világtól. Maguk között a tanyasiak csak így emlegették azt, amiről az agitátorok beszéltek. Különösen az idősebb nemzedék macskolta meg magát. Ezek, ha az egyik dülön meglátták a viharkabátos, micisapkás városi embereket, már vették is az irányt a másik dülőbe. A tanyában csak a sápitózó asszony maradt, meg a gyermekek, esetleg olyan fiatalok, akik földdel nem rendelkeztek. Egy ideig sikeresnek bizonyult ez a macska-egér játék. Ám, mert a hatalomnak sürgős volt a mezőgazdaság felfejlesztése, hát lépést váltott. December táján, már nem a városi emberek járták a tanyákat, hanem a tanyasiakat hívta a hatalom a városba. Naponta indultak a lovasszekerek, hogy a bakon ülő gazdára kocsit ráijesszenek a városházán. S bizony délutánonként vagy estendet, ha kifelé dőcögött a szekér a városból, a gazda bánatában már nem is látta, hogy csillagtalán éjszaka borul a tanyájára. Csak a belépési nyilatkozatot látta maga előtt, amelyre szálkás, dülöngöző betűkkel ráírta a nevét. Aztán a következő napokon, mint ősszel az ördögszekér, ha kergeti a szél, szálltak a hírek egyik tanyából a másikba. Imre gazda aláírta, Sándor gazda megbetegedett, János gazdának elborult az agya. Esténként a gyér lámpavilágnál pedig fogalmazódtak a kilépési nyilatkozatok. Barázdált arcú, kérges tenyerű emberek hajoltak az ívpapír fölé, hogy visszafordítsák a visszafordíthatatlant. Sorsukat azonban elkerülni már nem tudták. Mire lágy szelek szárnyán megjött a tavasz szinte mindnyájan a kolhoz földjén találták magukat. S onnantól már csak idő kérdése volt, hogy a mindenható párt tanyapolitikai elképzelései szerint megkezdődjön a hajdúböszörményi háttárban is a tanyai elvándorlás. Sőt nemcsak megkezdődött, hanem olyan méreteket öltött, hogy néhány év alatt a tanyavilág teljesen felbomlott, illetve az 1960-as évek közepére, a még 1960-ban meglévő 1555 tanyából alig maradt mutatóba két tucat.

Tanyasirató

Félig lebontva a héthatvanhárom számú tanya

Szép nagy tanya volt. Hatalmas öreg akácok koszorúzták. Májusban a virágba borult fák édes illattal töltötték meg az udvart. Ősszel pedig ha hullajtani kezdték a leveleket, az akáclevelek mint sárga pillangók libegtek, szálldostak a tanya körül. Télen meg ágaikon vastag hótakaróval, zúsmarával méltósággal strázsálták az épületeket. Valójában volt is mit őrizniük, hiszen embernek, állatnak, takarmánynak, szerszámnak egyaránt épített helye volt.

Maga a tanyaház fehér falaival, vastag nádtetejével a központi helyet foglalta el a drótkerítéssel körbevont hatalmas udvaron. Apró ablakai ragyogtak a tisztaságtól, s minden nyáron gyönyörködve nézték a ház előtti virágoskert pompáját. Mert gazdagon nyílt ott a kiskert kerítésére felfutott délignyitó, a földön buja bokrokat alkotó pücsüllő, a napimádó, a pista kalapja, s esténként az éjjeli ibolya és az estike. A háromosztatú, tornácos ház maga is jelezte, hogy építtetője módos parasztgazda volt. De a rangoságot igazándiból a porta nagy számú egyéb építményei mutatták. Az egy fedél alá épült ló-, és marhaól, amely formájában, anyagában sőt részben még beosztásában is a lakóházra emlékeztetett. A 80-100 cm magas facö-

löpökre épített favázás, lécs oldalú kukorica góré, a négy hatalmas falában álló nyeregtetős, cseréppel fedett szénatartó, a cseréptetős disznóól hasított fából készült akollal, a juhhodály, a baromfi ól. A gazdasági eszközöknek (vetőgép, kaparógép, eketaliga, eke, borona, henger, stb.) helyet biztosító gépszín, a féleresztes szín a nagyméretű nyári jászollal (nyári éjszakákon itt pihentek az igás állatok). A kiskamra benne a hatalmas ácsolt, kissé domború fedelű hombár a szemesgabona tárolására. Aztán volt még egy verem is, illetve egy három oldalán náddal kerített féltetős méhes is. S a kiskamra mellett, vele egy tető alatt, egy nyitott oldalú nyári konyha a tanyaházzal szemben.

A tágas udvaron jutott hely persze a parasztporta elengedhetetlen kellékének a gémeskútnak is. A kútágas, a kútgém hátsó végén a kolonccal, a kúttor, egyaránt fából voltak faragva, mint ahogy az ostor végén a mohos vödör is fából készült egykoron. Maga az ásott kút betongyűrűvel volt bélelve, s a kávája is betongyűrű volt. A kút mellett azonban már nem favályú ácsorgott, hanem falábakra helyezve egy vasvályú, melynek a kifolyójánál egy jó nagy kacsausztató gödör tátongott vastéglával kirakva. Körötte kacsák, libák ficsferékeltek minden nyáron. Néha a malacok is megfürödtek benne.

A gémeskút mellett nyílt az első kapu. Kétszárnyas nagykapu volt ez, favázra szegelt dróthálóból kialakítva. Mellette egy kiskapu nyitott utat a gyalogosnak, melynek jobb oldali kapubálványán a tanya építésének dátuma, az 1929. esztendő volt olvasható. A nagykapuval átellenben, a tanyaudvar túlsó végén, szintén kétszárnyas kapu zárta a telket. Ezt emlegették hátsó kapuként, valamivel alacsonyabb volt, mint az első, és szépen faragott lécekből épület fel. Közvetlenül a tanya mögött, az egymástól azonos távolságra álló vén akácok során kívül két hatalmas diófa lengette ágait, közrefogva egy kérges törzsű almafát. A gazdasági épületek mögött a szalma, a csutka és egyéb kazlak katonás rendje sorakozott. És aztán következtek a zsiros hátú fekete szántóföldek. Tavasszal, ha kinyílt az idő földszaggal telt meg a levegő. Szóval a tanya is, meg a hozzátartozó földek is az életről beszéltek.

A tanyákra való kirajzás idején Antal gazda is a jövőt tervezgette. Fia tal életerős ember volt. Senki sem gondolta, hogy alig évtized múltával a tanya fölépítése után élete tragédiába torkollik. Idős Zolnai Sándor tekintélyes bőszőrményi gazdálkodó legkisebb fiát, Antal gazdát ugyanis 1944 őszén a rangos szép tanyában megölték az oroszok. Kézigránátot dobtak

be a ház ablakán, s a fiatalembert vérbefagyva hagyták a ház földjén. Azon az őszön, úgy mondják, az akácok is sírva hullatták a leveleiket.

Aztán az őszre tél, majd tavasz jött. Hóolvadás szaga járt a levegőben, s a tanya kéményéből újra gomolygott a füst az ég felé. Néhány év alatt újra megtelt étellel. Fiatal házasok vették használatba, s ha reggelente harmat csillogott a fűszálakon jószágok hangjától volt hangos az udvar. A nap végén pedig, ha szúnyogok szárnyán jött az este a jól végzett munka öröme szállt a tanyaúra. Kemény küzdelmet vívtak az életért. A munkára fordított idő és energia nem is volt mindig arányban a jövedelemmel, de a tanya békés otthonul szolgált a két gyermekkel megáldott családnak. A tanya tágasabb szobája, amit egyszerűen csak háznak neveztek hatalmas boglya kemencéjével szolgált rendes lakóhelyül. A magasra vetett ágy, az ablak alatt húzódó kanapé előtte asztallal, székekkel, a vég- és oldalablak között sarokra sifon és az ajtó mögötti leterített ágy látszatra szegényes berendezésnek tűnt, de ha duruzsolni kezdett a falba rakott konyhában a tűz, s a hunyorgó lámpát körülülve könyvek fölé hajoltak a család tagjai, egyszerűen gazdag nyugalom szállta meg a vastag mestergerenda alatti teret. A szántóföldek óceánjában igazi kis tündérsziget volt ez a tanya.

Aztán ahogy teltek az évek a kis család egy tavaszi hajnalon arra riadt, hogy a tanya már az elmúlással viaskodik. No, nem a kora miatt, hanem a megváltozott történelmi körülmények okán. Eljött ugyanis a mezőgazdaság felfejlesztésének ideje. A tanya körüli földekre rátette kezét a szerveződő termelősövetkezet. A tanyát szinte az ereszaljáig körbeszántották a tsz emberei. Közben a gépszín is megüresedett. A vetőgépet, az ekefelszerelést, a boronát és a hengereket be kellett szállítani a tsz. központba. Majd a lovak sem tértek haza alkonyatkor a munkából, hanem a tsz istállójában találtak jászolra. Szóval szép csendesen üresedni kezdett a tanya. Egyik nap az egyik épület, másik nap a másik gazdasági épület vált feleslegessé. Csak idő kérdése volt, hogy a használaton kívüliség miatt omolni, rogyanni kezdjenek. Lassan az udvar is néptelenedni kezdett. A kerítésen kívülre már csak büntetés terhe alatt mehettek az apró jószágok. Akkor meg minek tartani őket? Így hát elnémult a libagágogás, a rucahápogás, s a pulykakakasok kiabálása is a múltba süllyedt. Malacok, disznók még sivalkodtak egy ideig követelve a szabadságot, de a számuk alacsonyra szökkent. A tehének is szomorúan néztek a pányván, lovak meg már nem is voltak. Vagyis minden jel arra mutatott, hogy már nem sokáig tartja magát a tanya. Aztán eljött a nap, amikor hurcolkodni kezdett a család a városba. Szekérre raktak mindent, s árván maradt

a tanya. Apró szemű, sűrű őszi eső szitált, amint kifordultak a szekerek a bejáróra. Az akácok csupasz ágai mintha még integettek volna, de ahogy haladtak a szekerek a tanya egyre inkább szürke köd mögé húzódott. A szekeren ülők meg hátra sem néztek, gondolatban a jövőt fürkészték. Talán még örültek is, hogy kiszabadultak az őszi sártengerből. Az mindenesetre eszükre sem jutott, hogy a tél majd minden eddiginél jobban megviseli a magára maradt, gazdátlan tanyát.

S valóban, amikor a következő év tavaszán, rögtön hóolvadás után néhány nappal, megjelentek a tanyát bontani, megdöbbenve szembesültek az elmúlással. Legszomorúbb azonban az volt, hogy a gémeskút sokat látott mohos favödrt valaki ellopta a tél folyamán. A kútostor, mint akasztó-kötél lógott a kútkáva fölött s a fölszaladt gém a kútágasba kapaszkodva olyan elesett képet mutatott, mint mikor idétlen kezek fölborítják a nyomtatott nagy T betűt. A kút mélyén hiába csillogott az életet jelentő friss víz, merni már nem lehetett belőle.

Sajnálkozásra azonban nem jutott idő, dolgozni kellett. Bontani, ami még bontható volt. S mire az alkonyattal elültek a földszagú tavaszi szelek, a tanya helyén csak néhány kisebb-nagyobb faltörmelék kupac maradt. Aztán a következő években azokat is elszántották a tsz traktorai. A szép, rangos nagy tanya akácostól, diófástól örökre a múltnak iszapjába süllyedt. És az emlékek közé költöztek a szomszéd tanyák, meg a dülők és a gyalogutak is. Helyükön ma nagyüzemi keretek között táblás gazdálkodás folyik, s üzemi utak futnak a táblák között. Szóval a tűnő idő elvégezte a magáét, ám az emlékezés még világos. S viszi tovább a múlásban mindazt, ami érték és örök volt a Zolnai tanyában, meg az egész böszörményi tanyavilágban.

A tanya helyén már csk pulykák kapírgálnak

